

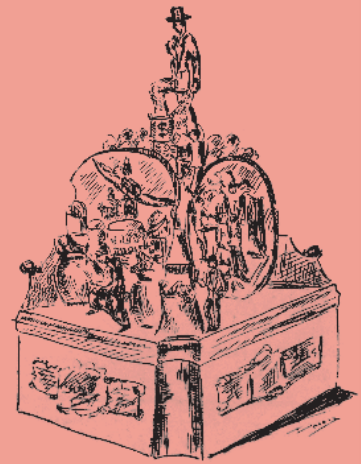
EL VERÍ DEL FOC

fanzine de falles, xàtiva i cultura

número 16 / març 2023

Ègo i falles

Passen! Passen, cavallers,
que açò té gràcia i *salero*,
i veuran a "Don Dinero"
fent ús de sons graus poders!

Dominant-ho tot a estall,
sense fre ni cordura,
i folrant de cara dura
tot el *cotarro* i el ball.

La honradesa, s'ha evaporat.
i virtuts sempre sagrades,
hui les porten a galtades
l'ambició i la vanitat.

Passen! Passen, cavallers,
i no esperen, que res passa,
ja que mig seriosament i en *guasa*
procurarem ser sincers!

Explicarem de la falla,
el que cal explicar,
deixant-los adivinar
el que de sabut es calla.

No perdem cap detall,
que tot en sí té importància,
si saben traure substància
fins el més mínim retall.

Explicació i relació de la falla *Don Dinero*
de la falla de la plaça de la Trinitat de 1952.
Lorenzo Martí Talens

**Fanzine editat per
l'A. C. Falla Joan Ramon Jiménez
de Xàtiva (La Costera) l'any 2023**

**Director
Rafa Tortosa Garcia**

**Col·laboradors
Joan Castelló, Iván Esbrí, José Luis
Lagardera, Hernán Mir, Joan Quilis,
Paco Roca, Manolo Sanchis.**

**Coberta
Sara Flórez**

**Maquetació
Maria Belda**

**Impressió
Paper plegat, s. l.**

**Dipòsit legal
V-345-2012**

**Tirada
500 exemplars**

*Aquest fanzine és el suplement cultural
del llibre de la falla Joan Ramon Jiménez
de Xàtiva de 2023, per tant es dis-
tribueix conjuntament amb aquest.*

*L'A. C. Falla Joan Ramon Jiménez no
s'identifica necessàriament amb el con-
tingut dels articles dels col·laboradors.*

*Cap part d'aquesta publicació no pot
ser reproduïda, emmagatzemada o
transmesa, de cap manera ni per cap
mitjà, sense l'autorització prèvia i es-
crita de l'editor, tret de les citacions en
revistes, diaris o llibres si s'esmenta la
procedència.*

**Este llibret participa en els Premis de
les Lletres Falleres.**

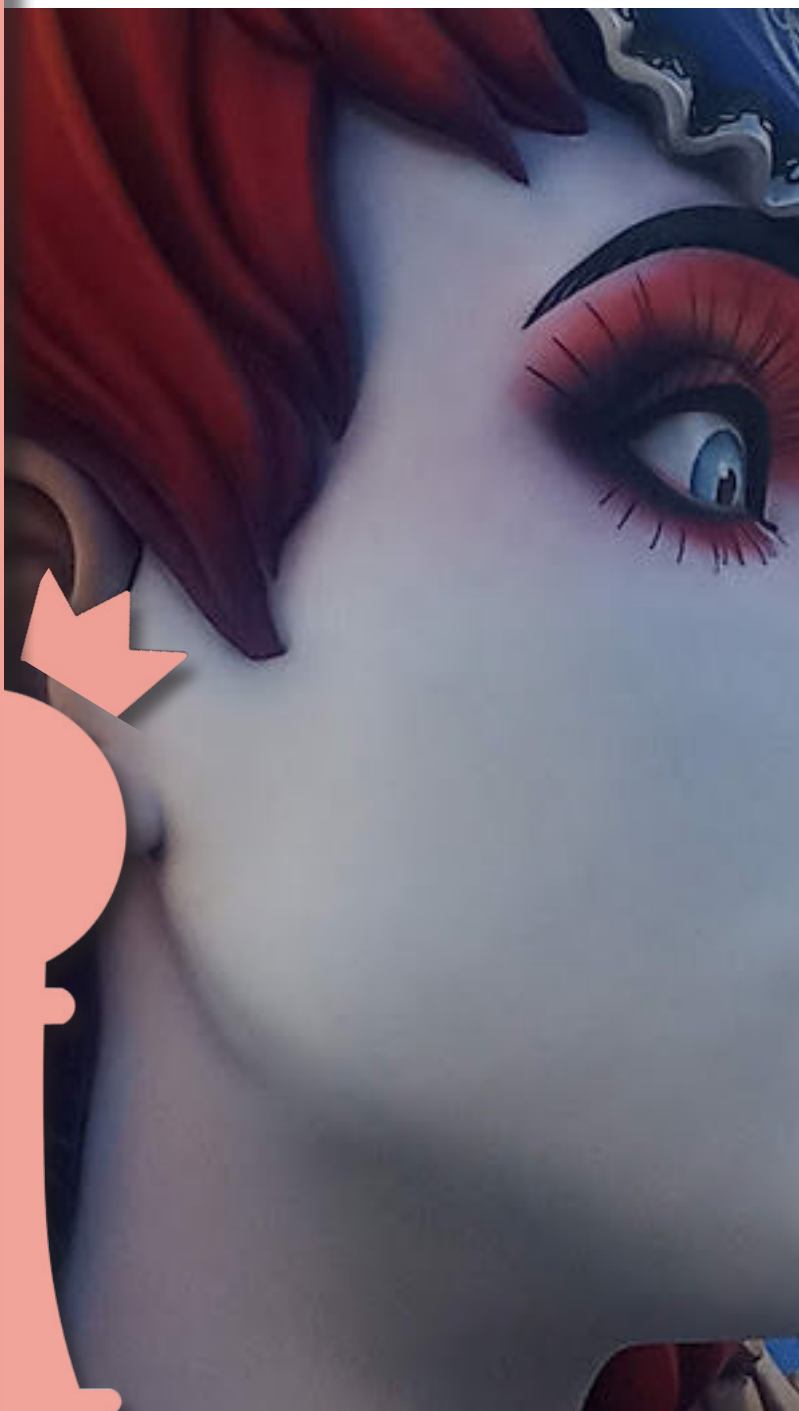
**El present llibret participa en la con-
vocatòria dels Premis de la Gene-
ralitat per a la Promoció de l'Ús del
Valencià.**

**Les Falles de Xàtiva, Bé d'Interés
Cultural Immaterial, Festa d'Interés
Turístic Autonòmic i Patrimoni
Immaterial de la Humanitat**

 /fallajrxativa/

 @fallajrxativa

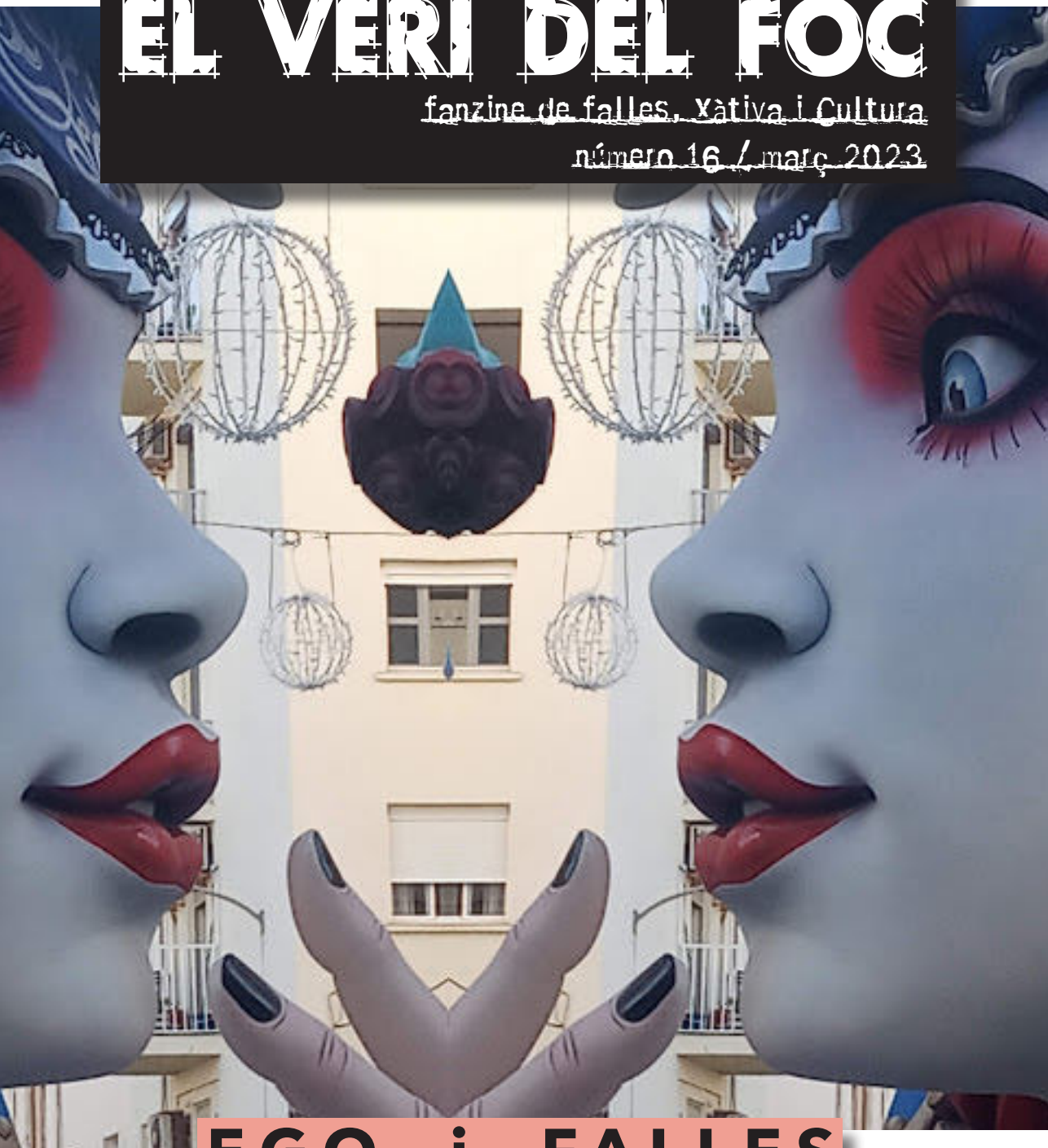
 @fallajrxativa

EL VERÍ DEL FOC

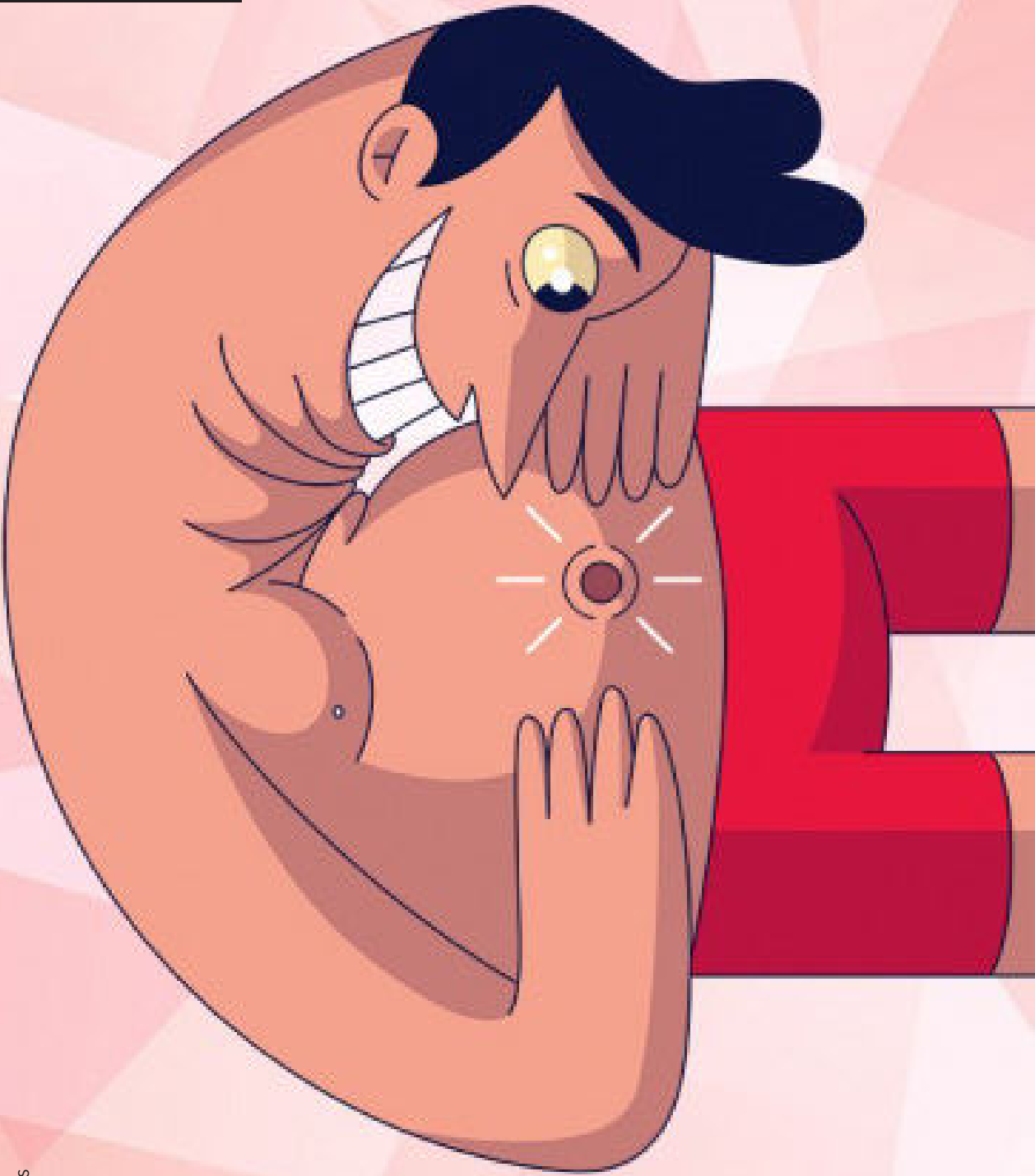
fanzine de falles, Xativa i Cultura

número 16 / març 2023

EGO i FALLES

Editorial

El melic del món

Allò de mirar-se el melic respon a centrar massa l'atenció en u mateix.

L'ego té aquestes intencions i s'obsessiona en ser el centre del món i, potser, de l'univers. En aquest sentit, de forma tant individual com col·lectiva, les Falles han practicat aquesta iniciativa de ser el centre del món? S'han cregut la millor festa del món? Alguna comissió ha inflat la panxa sota el palet del primer premi? Han bufat en caldo gelat i practicar bona mostra de vanitat?

De ben segur que al llarg de la història de les Falles s'han produït episodis que responen a les qüestions plantejades. Sense adonar-se, les Falles, com a festa, han practicat episodis col·lectius carregats d'ego cap a la resta de la societat, pràcticament concentrats en només quatre dies a l'any. El nombrós col·lectiu faller, potser podria justificar la seua supremacia bassada en estadístiques però cal pensar en tot moment allò de què les Falles són una festa del carrer i, en conseqüència, cal que siga oberta a tothom. No cal oblidar, que els fallers i les falleres s'hi convertixen en els actors festius d'un públic també nombrós, el qual és imprescindible per a la pràctica festiva de les Falles.

També, les Falles, com a comissions, mostren símptomes de vanitat, egoisme i supèrbia—també enveja i avarícia— quan s'hi tracta de premis. La competició fallera s'establí —pot ser siga un criteri ingenu— per augmentar la qualitat dels cadafals fallers i tot allò que comporta: esforç, implicació i superació. No obstant això, cada 16 de març, els egos col·lectius enreden la impactant borumballa de música, sentiments, gaudi i pólvora.

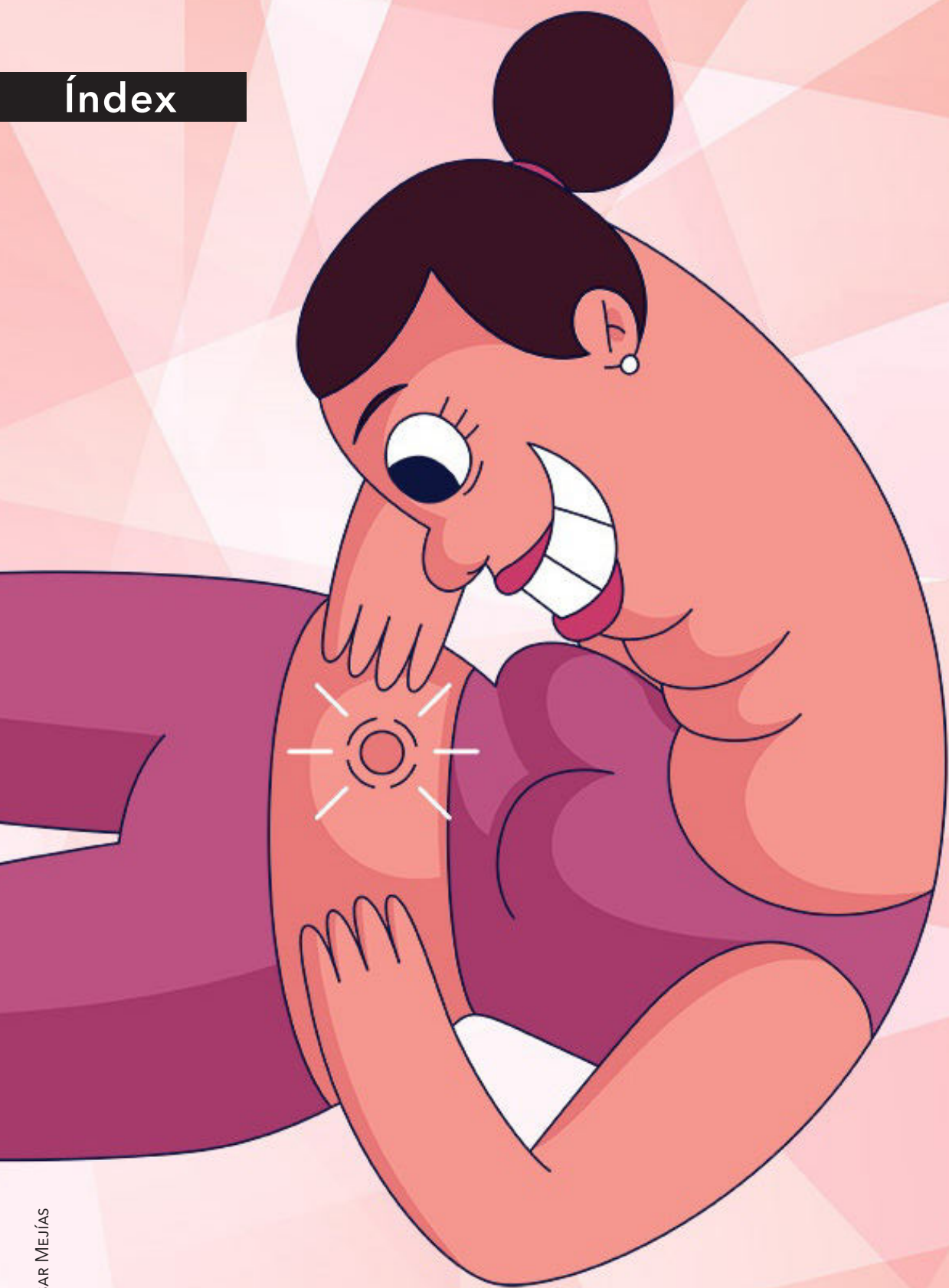
I aquest elevat jo, també obri la porta dels tallers fallers? Els artistes fallers s'excedeixen d'ego?

És bona aquesta saturació del jo per a l'obra artística? Crea personalitat? Com les Falles, implica competitivitat o malversa la tasca de tot un any?

Massa qüestions per a respondre en una sèrie de treballs que hem recollit enguany. Davant la dificultat de la temàtica, els nostre habitual equip de redacció ha resolt satisfactòriament l'encomanda. Pensem que moltes de les qüestions han estat contestades ens els magnífics treballs. D'altres, de ben segur, que u té la resposta.

Gaudiu del fanzine i, sobretot, de les falles!

Índex

- 08** **LA FALLA DE PAPER**
- 09** **El melic faller**
// Paco Roca Chorques
- 10** **CONTES RESCATATS DE LA CENDRA**
- 11** **Llegendes urbanes. L'entropessó**
// Manolo Sanchis Ambrós
- 14** **F DE FESTA, FLAMA, FOC, FUM, FALLES**
- 15** **16 de març: egos, premis i jurats**
// Rafa Tortosa Garcia
- 21** **L'ego de les Falles a través del temps**
// Joan Quilis i Ródenas
- 31** **L'ego i els artistes fallers**
// José Luis Lagardera
- 39** **Cadafals fallers amb temàtica d'egos**
// Rafa Tortosa Garcia
- 59** **El melic del món, molt més que una falla**
// Hernán Mir Serrano
- 67** **L'ego dels artistes fallers: guanyar el primer premi**
// Joan Castelló Lli
- 83** **Viure i estar en un moment**
// Iván Esbrí Andrés

La falla de paper

8
9

El
Verí
del
Foc
16

El melic faller

Paco Roca Chorques

Contes rescatats de la cendra

10

11

El
Verí
del
Foc
16

Llegendes urbanes: L'entropessó

Manolo Sanchis Ambrós

Codirector i fundador de la revista CENDRA

Les olors de la primavera envaïen l'avinguda de Burjassot. Com tots els matins, el trenet es feia notar, perquè passava a escassos metres de la porta de la casa de dos pisos de Regino. Des de les finestres de la casa, es percebien els fums dels forns de la pròxima fàbrica de La Ceramo.

El barri es despertava, com tants altres dies, amb el tràfec de la gent, que acudia als col·legis pròxims, o esperava amb impaciència l'arribada del sorollós, incòmode i vetust trenet. Uns, per a anar als seus treballs, i, uns altres, simplement perquè els acostara al centre de la ciutat.

Era maig de 1968, i una nova generació s'havia posat en marxa als carrers de París i Praga, i en moltes altres ciutats de mig món, en què els manifestants corejaven noves consignes com: "la imaginació al poder", "fes l'amor i no la guerra", "la poesia està al carrer", o "siguem realistes, demanem l'impossible".

Però cal tornar a la nostra història.

Regino va iniciar amb el seu cotxe, un Fiat Topolino, l'últim viatge cap al seu taller a la Ciutat de l'Artista Faller, projecte que estava en execució i que havia patit alguns problemes econòmics i burocràtics, els quals allargaven la posada en marxa de l'últim somni de l'artista, en el qual havia abocat cos i ànima.

El trajecte no era excessivament llarg. L'avinguda de Burjassot de llavors era una de les entrades i eixides de la ciutat, en la qual es mesclaven, amb l'estació d'horticultura, els camps, els solars, les finques urbanes i els magatzems agrícoles, alguns d'ells dedicats a xicotetes indústries artesanes. A més, part del tra-

Vista des de la primera filera de naus de la Ciutat de l'Artista Faller: un solar i finques en construcció al barri de Benicalap. ARXIU MANOLO SANCHIS

jecte estava sense asfaltar, inclosa la zona d'obres que estava en el pla de Sant Bernat, situat en plena horta de Benicalap.

Era el mes de maig i la Ciutat Fallera, com hem dit, estava en construcció, i hi havia poques naus amb activitat. Algunes s'estaven netejant i altres es preparaven per a les encara llunyanes falles de 1968.

Davant de la primera filera de naus, hi havia un gran solar que, a vegades, s'omplia de materials de construcció per a les obres pròximes, amb els quals jugaven els xiquets de les barriades més pròximes. Un espai que, anys més tard, ocuparien l'església i la casa gremial.

La nau del nostre protagonista era la primera que es veia només passar les finques, a mà dreta; era una de les més grans i una de les poques on hi havia moviment tot l'any, perquè era un punt de trobada.

La nau estava partida per una paret provisional de fusta en la qual existia una porta que comunicava tots dos espais. Un d'ells, més gran que l'altre, perquè el mestre havia reduït el seu treball després d'anys d'una activitat professional frenètica, en els quals les seues obres havien aconseguit una fama internacional.

En les festes passades, dos joves artistes, José Ballester i Vicente Azpeitia, havien construït en ella l'obra "Coqueries", per a la demarcació d'Ángel Guimerà de València, gràcies a la intervenció, a favor dels artistes, d'Emilio Camps, president de la falla i amic personal de Regino.

El treball de Regino en aquests moments era la confecció de marionetes per a televisió, pessebres per a diverses ciutats i gegants i nanos per a les festes de Sant Isidre de Madrid i per a les festes del Corpus, que s'anaven a celebrar el mes de juny.

Caps de Nanos
realitzats per Re-
gino Mas. ARXIU
MANOLO SANCHIS

Dedicava tot el seu esforç personal i els seus contactes al projecte de la Ciutat Fallera, activitat que li havia ocasionat molts maldecaps, una cosa que al mestre el mantenia en tensió amb els seus Companys, que veien un Regino amb molt de poder, que feia i desfeia, intentant salvar un projecte que, per a finals dels anys seixanta, era molt ambiciós, i Regino ja no era una persona jove.

Com qualsevol altre matí assolellat de la primavera valenciana, la tranquil·litat envaïa el lloc, i només es trencava per les anades i vingudes que se sentien darrere de la mampara de fusta que separava el taller, on un aprenent condicionava l'espai.

Regino estava en el seu últim destí, envoltat per les seues creacions i els seus records, al costat dels seus ninots, dels seus pinzells i del seu últim somni, la Ciutat de l'Artista Faller. Açò li va costar la salut i molts egos enfrontats.

Uns crits van trencar la calma del moment, els colps d'una pilota, o d'un puny, o simplement el vent, van sacsejar la porta principal de ferro.

Un sobresalt i un innocent entropessó, juntament amb un soroll sec del mestre en caure a terra.

Això va ser tot.

El jove aprenent va sentir el colp, va obrir la porta de separació, va veure el cos i va eixir al carrer per a demanar ajuda; però, al voltant de la nau, no hi havia ningú.

Les notícies van córrer com la pólvora, i, després d'una curta convalescència en un hospital pròxim, quan semblava que hi havia una millora, Regino moria el 31 de maig.

F
de
festa
flama
foc
fum
falles

14

15

El
Verí
del
Foc
16

16 de març: egos, premis i jurats

Rafa Tortosa i Garcia

Director d'El Verí del Foc

Potser els premis siguen l'essència de les Falles. Ningú pot imaginar unes falles sense el vesant competitiu que comporten els premis als millors cadafals fallers. Inclús d'altres disciplines falleres on la competència és magnífica tant com la il·lusió que les comissions falleres afronten en cada activitat.

Potser els premis hagen augmentat la competitivitat dels cadafals fallers. Aquella rivalitat entre comissions falleres en moltes èpoques daurades de les falles de Xàtiva així ho corrobora. I no només entre comissions falleres sinó entre els artistes fallers xativins, aquells que part de la seua maduresa artística l'han aconseguit per la rivalitat artística i satírica dels cadafals.

I potser els premis siguen d'allò més recordat en la història fallera de Xàtiva. Els triomfs solen ser més cridaners per a l'estadística i, també, per al record, aquell on retenim els primers premis i, tant sols, alguns segons. Els números, els rànquings, les xifres... són matèria de la història. Un escaló per davall, només un, basta per a no aparèixer als llibres d'història.

El triomf sembla ser el poder absolut, encara que siga en una secció secundària d'una ciutat fallera allunyada de la voràgine del cap-i-casal.

No obstant aquesta declaració de la bonança de la competició fallera, cada 16 de març, gran part del col·lectiu faller s'hi transforma per assumir els resultats d'aquesta excitant competició per ser la millor falla. La transformació col·lectiva rau tant en els qui aconsegueixen la victòria com els qui són els derrotats. I així és com la borumballa d'egos dona a conèixer la personalitat de les persones o, inclús, de quasi tota una col·lectivitat. Qui guanya –el que no sap guanyar, no tots,

Falla *Malefics* de Palacio i Serna (Ferroviària, 2022). Foto KIKE VAQUER

Falla *Sacrificis* de Ferni Llopis (Raval, 2022). Foto KIKE VAQUER

evidentment—, atresora una sobrevaloració del seu jo i, aleshores, apareixen dosis de vanitat i supèrbia. I si el triomf no ve d'un any, de ben segur que apareix l'avarícia i un empoderament que roman en el temps. Qui perd, sol mostrar ràbia, enveja, mala llet, ira... i moltes coses més.

En aquest sentit, els dards van cap al jurat o, indistintament, cap el qui els busca. Com en tota competició, el jutge té la missió d'aconseguir parcialitat i objectivitat en la qualificació d'unes falles, que de les quals ha de demostrar una coneixença ferma quant a la seua construcció, constitució, acabats i en la lectura visual de crítica i la sàtira que s'hi desprenga. Quasi res la preparació per valorar el treball d'uns professionals artístics i aconseguir minimitzar les certes injustícies que sempre apareixen cada 16 març. Això sí, els disgustos són inevitables.

A les Falles de Xàtiva de l'any passat es va poder apreciar aquesta nuvolada descrita, on van haver-hi distints episodis d'indignació —aquesta és el vocable més clar per definir-ho, parlant bé. Les xarxes socials, els bars i les replaces assumiren un debat per discutir al voltant dels premis de la secció especial de les falles grans. Així és que s'hi va posar en dubte el triomf de la guanyadora i el tercer lloc que aconseguí una de els aspirants. I s'hi va posar en dubte el jurat de les falles.

Cal posar en context que d'uns anys cap aquí, el jurat de falles està format per tres persones, falleres d'una altra població amb Junta Local Fallera, que estan designades per la Junta Central Fallera, una vegada feta la petició pel

president de la Junta Local Fallera de Xàtiva. Com a norma indispensable, aquestos membres del jurat, han de tindre fet un curs per a ser jurat de falles, el qual sol durar dos caps de setmana on només cal ser membre d'una comissió fallera. S'assisteix a les xarrades d'algun expert en la construcció de falles, d'algun altre en crítica fallera així com d'artistes fallers i una sessió amb la visita a un obrador on es fan falles.

Gran part del col·lectiu faller va voler aquest model en la valoració de les falles, així s'hi demostra en la votació de les esmenes per part dels representants en les assemblees de la Junta Local Fallera, i tot per a recercar parcialitat i objectivitat, la qual ha d'estar fora de Xàtiva. No ho dic jo sinó les bases dels distints concursos, ja no només dels cadafals sinó dels ninots, dels llibrets o del premi d'enginy i gràcia, on el jurat és el mateix que el del premi de les Falles.

Potser, el preu de recercar fora del nostre terme municipal aquella parcialitat i objectivitat haja promulgat el desconeixement de la idiosincràsia de les falles de Xàtiva, basades en una crítica local, la qual els membres del jurat d'una localitat qualsevol ni la saben ni la coneixem. Una cosa menys a valorar. Una característica menys de les Falles de Xàtiva per a treure pit.

I, a més a més, pensa el col·lectiu faller que aquest trio de persones està preparada per jutjar les falles? Tenen coneixement artístics per valorar-les? La tria d'un llistat de persones amb un curs de quaranta huit hores, garantix la qualitat de la competició? Aquestes

preguntes podrien ser contestades per altres tants fallers i falleres de Xàtiva que s'hi troben en la llista de susceptibles membres del jurat. Potser en el pecat està la penitència.

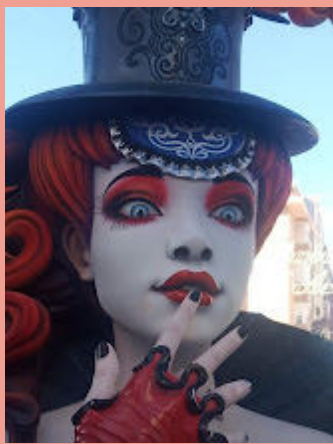
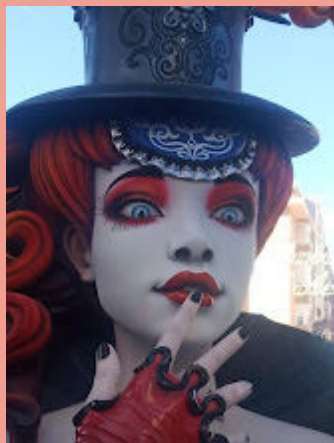
L'arribada a aquesta configuració del jurat està en molts episodis anteriors on han vingut membres designats pels gremis d'artistes, tant d'Alacant com de València, que també han fet de les seues, segons els perdedors, amb les sempre tornades de favor, on els artistes fallers esdevinguts en jurats de falles han aplicat a la valoració cert amiguisme. Abans que açò, era el bo de Josep Martínez Mollà a qui li encarregaven la tasca de cercar tres persones que acceptaren vindre a la capital de la Costera a valorar les falles. I sembla una tasca fàcil però buscar a tres persones idònies és quasi impossible. Done fe, atès que ens vam recórrer els tallers que hi ha des d'ací a València i tots ens tancaren les portes a dita possibilitat.

Amb tot açò, cal plantejar una alternativa al model actual de jurat de falles. Si ja venen tres fallers, segurament no massa preparats, per què no són els mateixos fallers i falleres de Xàtiva els qui valoren el seus cadafals fallers? Amb una bona reglamentació, de ben segur que la valoració és millor que l'actual. Un model similar sembla funcionar a les Falles de Gandia i a Alzira. No seria la primera vegada que s'aplica a Xàtiva, ja que el 1936 el jurat de falles va estar compostat per un element de cada comissió.

Altra possibilitat podria ser que el jurat estiguera format per tres persones xativines relacionades amb el món de les

Belles Arts, que d'inici ja donara rigor i personalitat artística. Seria reprendre el format anterior a què la Junta Local Fallera confiarà en Martínez Mollà. I és que fins els anys setanta s'havia dut a terme la recerca de personalitats del món artístic, els quals eren els responsables de valorar les falles artísticament i satírica. En 1934 ja trobem els noms de destacats pintors com José Guiteras i Joaquín Tudela, també Latorre i Real en 1935 o en les dècades dels quaranta, cinquanta i seixanta amb Alfredo Mompó Climent, Manuel Blesa Alfonso, Rafael García Sanchis, Carlos Sarthou Carreres, Francisco Bólinches Mahiques, Francisco Climent Mata, Rafael Daroca Benavent, Rafael Ventura, José Pardo, Vicente Giner Valls o Rafael Pastor Vinat, destacats artistes xativins, alguns d'ells autors de cadafals fallers.

Aquest seguit de persones, il·lustres persones de la ciutat pel seu vessant artístic i literari, de ben segur que van saber valorar aquelles falles dels indrets de la bella ciutat. Almenys tenien la formació per fer-ho. I de ben segur que també van provocar algun disgust entre els què no guanyaren. I així són les Falles, amb premis o sense ells, també és festa i alegria. I com diu Ximo Sánchez, els premis són l'essència de les Falles.

20
21

El
Verí
del
Foc
16

L'ego de les Falles a través del temps

Joan Quilis i Ródenas

Llicenciat en Geografia i Història. Membre d'Esfaxat

Com a faller, he anat moltes vegades a l'acte de l'exaltació de la Fallera Major de la meua comissió. A banda, per motius familiars o d'amistat, també he assistit unes quantes ocasions a l'exaltació de la Fallera Major d'altres comissions. També prou vegades he anat a l'exaltació de la Fallera Major de Xàtiva, tant gran com infantil. En totes elles es repeteixen expressions com *les Falles són la millor festa del món* i si es tracta d'una comissió, escoltem també, moltes vegades *som la millor comissió del món* o *som els millors*. Aquestes expressions no les escolten sols en les exaltacions de les Falleres Majors, en molts actes o en converses falleres poden sonar moltes vegades aquestes paraules.

En realitat, hui en dia, a ningú li falta raó, quan diuen alguna d'aquestes expressions ja que, després de passar una pandèmia i la majoria de les comissions quedar-se en quadre, per a fer front a totes les despeses i, així i tot, eixir de la crisi i poder seguir tirant avant, té el seu mèrit. A molts presidents i presidentes o juntes gestores, els haurien de fer un monument per la gran gestió i tasca feta.

Però això de ficar a la nostra festa com el centre de l'univers, no és sols dels fallers o falleres. Sense anar molt lluny, quantes vegades hem sentit dir, que la nostra Fira d'Agost, en la calor que fa, és *la millor fira del món*? Segur que moltíssimes. I si peguem una ullada a la geografia valenciana, segur que en Alacant, les fogueres de Sant Joan seran *les millors del món* i si anem a Castelló de la Plana, la Magdalena serà també *la millor festa del món*. Res a dir dels alcoians, que segur que els seus Moros i Cristians són com no *la millor festa del món*. I si parlem en els nostres veïns de Canals, sobre la seua foguera, a banda d'estar en el llibre Guinness com la foguera més gran del món, segur que per als festers, Sant Antoni és *la millor festa del món*. Això, sols quedant-nos en el nostre àmbit geogràfic i no eixir fora de la Comunitat Valenciana.

En realitat, totes són grans festes i formen part del Patrimoni cultural valencià. Aquest fenomen no es dona sols en el món de la festa, també el trobarem en l'esport, en la política, en qualsevol associació, penya o agrupació.

És curiós com traiem pit d'allò del que formem part i en referència a la nostra festa, expressions com les comentades, de ser la millor comissió del món, les Falles la millor festa del món, tindre la millor falla de totes, tindre la millor fallera major de totes, tindre el millor president o tindre al millor artista faller, són expressions que any rere any escoltem com van repetint-se d'una comissió a una altra. Podríem dir que són frases fetes i no es vol dir que la resta de comissions, presidents, falles, artistes...no siguin bons. El motiu d'aquestes expressions venen pel que es coneix com el sentiment de pertànyer a un grup, la qual cosa ens dona seguretat i confiança, i col·loquem les coses relacionades amb aquest grup en el centre, com allò millor, és a dir, ens fem un poc egocèntrics. En el cas de les comissions i de les Falles, tot el que està vinculat a elles és el millor i ens fem egocèntrics, en aquest sentit i cadascun de nosaltres fiquem la nostra comissió com la millor o la nostra falla la millor.

En aquest article, el que hem intentat fer és veure quines expressions s'han utilitzat en el pas del temps per a engrandir les falles i la seua festa. Hem intentat buscar pels llibrets de les comissions expressions en les quals es fique de manifest l'egocentrisme dels fallers, en relació a la festa, als seus monuments o falleres majors. No són moltes les que hem enconstrat, però alguna hi ha. El que també encontrem

en moltes ocasions és tot el contrari, demostracions d'humilitat. Inclòs les expressions de grandesa són diferent inclòs algunes estan escrites en vers.

Ens hem limitat en la cerca d'aquestes expressions a llibrets des dels anys quaranta fins a principis dels anys setanta. Òbviament, no hem consultat tots els llibrets editats, sols hem fet una recollida, en la qual, molt bé ens poden donar una idea de com els membres de les diferents comissions de falles de Xàtiva expressaven els seus grandiosos sentiments.

Els exemples que donem, i que hem recollit de diferents llibres, els hem reproduït respectant literàriament la manera en què estan escrits, els quals estan fets sense un coneixement clar del valencià, però, per una altra banda, és d'admirar intentar escriure amb una llengua que va ser arraconada fins a quasi fer-la desaparèixer i la qual era impossible aprendre-la correctament.

Començarem parlant de la festa de les Falles.

Un exemple molt interessant l'encontrem en el saluda a les autoritats i fallers del llibret de la falla de la plaça de Sant Pere de 1943, aquest saluda va signat per la comissió i en ell podem llegir:

«La Comissió de Falla de la plasa de San Pere se complou en fer patent en lloc d'honor el seu saludo i reconeixement a sostres autoritats i falleros per sa col·laboració conchunta en favor i grandea de esta tan tradicional, típica i castissa festa de San Chusep, acció que deixa al descobert els sentiments tan arraigats de valencianía

que existeix tant en nostres autoritats com en els demés col·laboradors»¹.

Destaquem dues coses d'aquest saluda. La primera fa referència a la grandesa de la festa fallera, no ens diu que *les falles són la festa més gran del món*, però sí que nomena ja la seua grandiositat.

La segona, i possiblement més interessant és que ens parla del valencianisme de les autoritats i col·laboradors. Com hem dit, el llibret és de 1943 i encara no s'havien complert els quatre anys del fi de la Guerra Civil. Aquesta era encara una etapa de molt control per part de les autoritats, tant civils com militars i parlar de «sentiments arrelats de valenciania» sonava un poc a sentiments nacionalistes. Possiblement, la paraula valenciania no es va tindre en compte amb un concepte nacionalista, sinó més bé a una pertinença geogràfica. De totes maneres en les Falles de València, des de ben prompte de la dictadura franquista, es van donar alguna concessió, com per exemple l'ús del vestit de valenciana en les dones falleres (Hernàndez i Marin (2011). El motiu era que el nacionalisme valencià, no estava tan arrelat com podia ser el català o el basc, i fent

Coberta del llibre de la Falla del Cid de 1946 .
ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA, FS-22.

aquestes concessions en una festa tan important com les falles donava una imatge de consentiment identitari.

Un altre exemple l'encontrem, en el llibret de la falla del Cid de 1946, en el saluda a la comissió podem llegir:

«... en la que tots els valencians posem l'ànima sencera per a remuntar una tradició que tant l'ompli de gloria»².

1 Llibret explicatiu de la Falla plasa de San Pere 1943.

2 Llibret explicatiu de la falla del Cid de 1946.

Com veiem, en aquest text utilitza unes altres paraules per a referir-se la importància de la festa i també fa referència als valencians, però aquesta vegada un poc més suau.

Un tercer exemple, sobre el tema de la grandesa de la festa fallera el podem encontrar, en el llibre de la Junta Local Fallera de 1948, on el president Francisco Real Sancho, en el saluda que fa, qualifica les falles de:

«grandiosas fiestas de San José»³.

Com veiem no arriba a ser com les expressions actuals, però l'adjectiu *grandiosas* ja ens indica la importància que les falles estaven agarrant.

Com a últim exemple sobre aquest tema, ficarem el que podem llegir en el llibret de 1953 de la falla Portal de València. En una espècie de saluda, que porta per títol *¡19 de mars!*, signat per la comissió., podem llegir:

«¡19 de mars!

Fecha gloriosa i memorable per a tots els que dúen en les seues venes sanc valenciana, pues saben rendir "honor y pleitesía" a San Chusep, alsantli en plases i carrers eixos monuments falleros que son l'almirasió de tota España»⁴.

Ací les lloances a les Falles traspasa l'àmbit valencià i les defineix com l'admiració de tota Espanya. En aquest text encontrem un altra vegada una

exaltació al sentiment valencià quan parla de la sang valenciana. Està clar que no fa referències directa a cap sentiment nacionalista, però sí que podríem considerar aquesta expressió com una lloança a la gent valenciana.

Passem a ara a veure alguns exemples d'exaltació dels monuments. L'expressió *la millor falla del món, la millor falla de totes* o expressions similars, no hem encontrat, però si algunes on es trau pit pel monument plantat.

Comencem en un exemple que podem veure en el llibret de 1943 la plaça d'Enríquez. En aquesta ocasió el text, està en vers i podem llegir:

«Diuen qu'en la plasa Enriques han plantat una gran falla, que no "falla" estic segur per l'asunt qu'en ella es trata»⁵.

Com veiem, l'autor del text qualifica el monument d'una gran falla, vegem que és un llenguatge molt suau i les grandeses encara estan un poc controlades.

Continuem en la plaça d'Enríquez però ara anem al llibre de 1945. En la seua introducció podem llegir:

«Lo que ham fet ahí està -Heu diguem en orgull,- estém satisfets de nostra obra....»⁶.

En aquesta ocasió, les lloances no són directament sobre el monument plantat sinó sobre els mateixos fallers orgu-

3 Programa oficial Fallas de San Jose Játiva 1948. Junta Local Fallera.

4 Llibret explicatiu Falla Portal de Valencia i adyacents 1953.

5 Llibret explicatiu Falla del distret de la plasa Enriquez 1943.

6 Llibret explicatiu Falla plaça d'Enriques 1945.

llosos de la feina feta i del resultat del seu monument.

Un altre exemple, molt interessant, el podem llegir en el llibret de la falla del Cid de 1946. En la crida que es publica podem llegir:

«Ninguna falla en més dret que la nostra pot alsar el crit, invitant al poble setabità a que fasa acte de presència en el barri més històric de Xàtiva per admirar nostra simbòlica "Falla"...»⁷.

El primer que crida l'atenció d'aquest text és el dret que té la comissió per a invitar als xativins. És de suposar que aquest dret ve per ser la plaça de la Trinitat, el lloc on es va plantar la primera falla en Xàtiva. També es parla del fet que el monument està ubicat en el barri més històric de Xàtiva, la qual cosa també li afegia importància. Per últim, ens qualifica la falla de simbòlica. Resumint el text del llibre de la plaça del Cid, ens parla de tindre més drets que la resta de les comissions d'aquella etapa, d'estar ubicada en el barri més històric de Xàtiva, per tant, un dels més importants i d'haver plantat la falla *L'art de la seda* (Sánchez, 2014: 22), un monument simbòlic la qual seria una gran falla perquè van aconseguir el primer premi.

⁷ Llibret explicatiu de la falla del Cid de 1946.

⁸ Llibret explicatiu Falla plaça de San Jorge i adyacents, 1952.

Coberta del llibre de la Falla de la plaça Enríquez de 1943. ARXIU PEPE CASTELLS

En 1952, en el llibre de la plaça de Sant Jordi, el saluda a les autoritats fa referència a la barriada que els ha ajudat. Podem llegir:

«...ya que a tot hora mos ha alentat, fentmos traure forces de flaquea hasta aconseguir vorer plasmata en una monumental falla els anhéls d'esta chove Comissió...»⁸.

En aquest mateix llibret, en la crida a la barriada, també es fa referència al monument:

«Díns d'unes cuántes hores, nostra falla, convertida en monument artístic, estarà "plantà" elefantse plena d'orgull com agraïda als titànics esforços d'una Comissió chóve...».

Com podem veure en el primer text la falla es qualifica de monumental i en el segon plena d'orgull. Els dos textos fan referència a la comissió la qual pareix que va haver-hi de treballar i esforçar-se prou per a poder tirar endavant la falla.

Acabarem en aquest apartat d'exaltació als monuments amb uns versos de Bertomeu Murillo titulats *¡Motius Fallers!*. Els encontrarem en el llibre de 1971 de la falla de la plaça d'Enríquez:

«Les falles d'esta barrià son com els buñols en mel tan sols en una mirada te creus que estàs en el sel»⁹.

Falla plantada a la plaça de la Trinitat el 1946, duia per lema L'art de la Seda i va ser realitzada per Antoni Grau Tomàs.
ARXIU FAMÍLIA GRAU CROS

En aquest cas veiem com, un altra vegada amb vers, es assenyalen les qualitats de les falles plantades en la plaça d'Enríquez, les quals les compara amb un producte tan faller com els bunyols i que et transporten al cel. La qual cosa ens indica la importància d'aquestes falles.

⁹ Llibret explicatiu Falla plaça d'Enríquez 1971.

Parlarem ara un poc de les comissions. Ací hem enconrat molts textos que fan referència a la humilitat de les comissions però també algun que altre que les exalten.

Començarem amb un text publicat en el llibre de la plaça d'Enríquez de 1943. Els versos porten per títol *Dos paraules* i d'ells extraiem el següent fragment:

«Per d'aixó nit i día
ha estat sempre treballant,
i per fí ha eixit airosa
trionfant en el seu treballa»¹⁰.

Com podem llegir en els versos, ens parla de la comissió no com la millor ni la més gran, sinó com a gent que treballa, sense descans, per la falla.

El següent exemple és un text en vers, escrit per Alfredo Rizo, també extret del llibre de la plaça d'Enríquez però en aquesta ocasió de l'any 1945, en el que podem llegir:

«Sense ducte es la falla
de la millor Comisió,
pues sou falleros de talla
que sentiu forta emoció
vesent sempre en la batalla»¹¹.

Com podem apreciar, aquest fragment és molt diferent de l'anterior. Ací sí que llegim en el segon vers, que és la millor comissió, paraules que ens recorden a les que hui en dia podem escoltar moltes vegades entre els fallers i les falleres.

Aquests mateixos versos els tornarem a veure en el llibre d'aquesta mateixa comissió però de l'any 1972 però aquesta vegada no van signats¹². Vint-i-set anys després són utilitzats un altra vegada per a parlar-nos de la grandesa de la comissió i dels seus fallers.

Passem ara a parlar un poc de les exaltacions a les falleres majors. Ací, en tots els llibres hem trobat que cada fallera major, és la més guapa, simpàtica, amable... No discutirem aquestes qualitats, que possiblement són totes verdares. La diferencia que encontrem en les exaltacions de fa uns setanta o seixanta anys és el llenguatge emprat, on pareix que és més important la bellesa de la persona que altres qualitats. De totes maneres hem enconrat alguna referència curiosa. Per exemple, en el llibret explicatiu de la plaça de Sant Pere de 1945, en el cap de foto de Maria de la Concepción Sánchez Serrano Tur, la seua fallera major que també va ser aquell any de Xàtiva. Hi ha una xicoteta explicació i, entre altres coses, ens fa referència a l'elecció com a Fallera Major de Xàtiva:

«Ha sido un acierto porque reúne nuestra fallera las mejores condiciones de belleza, elegancia y distinción para llenar el cometido de su realeza»¹³.

El llenguatge i alabances ens podrien parèixer normal en un llibre de 1945, però en el mateix cap de foto, un poc avanç de les qualitats esmentades, ens diu que aquesta fallera era filla

10 Llibret explicatiu Falla del distret de la plaza Enriquez 1943.

11 Rizo, Alfredo (1945). Llibret explicatiu Falla plaça d'Enriques 1945.

12 Llibret explicatiu Falla plaça d'Enriquez i adiacents 1972.

13 Llibret explicatiu de la Falla plaça de San Pere 1945.

del president d'honor de la comissió, que no era ni més ni menys que el comandant del Regiment d'Infanteria de número 49. En 1945, no crec que ningú fora capaç de dir que la filla del comandat no tenia bones condicions per a ser Fallera Major de Xàtiva, de la plaça de Sant Pere i d'on fera falta.

Un altre exemple és el saluda que fa Constatino Alonso en el llibre de la Junta Local Fallera com a president en 1963. Ací llegim:

«Gracias a todos y que la ofrenda de flores a la Santísima Virgen y la romería a San José brillen como la primavera, adornadas por esos capullos femeninos que llenan de gracia la Fallas y que no pueden faltar en toda fiesta: la mujer valenciana»¹⁴.

Aquest tipus de llenguatge, és l'habitual, en tots els escrits, siguen en prosa o en vers, quan fan referència a la dona fallera. Són escrits que deixen a la dona com a simples adorns de la festa. Afortunadament, açò ja no és així i la dona forma part de les Falles en tots els seus sentits, tant en càrrecs directius o com a fallera major i no sols es valora la seua bellesa sinó el que s'hi valora és la seua intel·ligència i valia.

Fotografia de la Fallera Major de Xàtiva, María de la Concepción Sánchez Serrano Tur. ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA, FS-22.

Acabarem l'article parlant de les exaltacions als presidents. En aquest tema hem encontrat pocs exemples, es veu que els que ostenten aquest càrrec són les víctimes de tots els problemes de les comissions i més que alabances els que tenen són crítiques. Però alguna cosa positiva hem encontrat.

14 Fallas en Játiva marzo 1963. Junta Local Fallera.

En el llibre de la plaça d'Enríquez de 1966 podem llegir:

«Encabessa el President
esta il·lustre relació:
home de molt de talent
sempre està plè de raó
i gracies al ànim d'ell
h'anat avant la Comissió»¹⁵.

Hem intentat fer una recollida d'expressions a través del temps en les que quedarà palès com han evolucionat expressions actuals com *la millor festa*, *la millor falla*, *la millor comissió*, *la millor fallera major* o *el millor president*. De segur que ens hem deixat no alguna sinó moltes, perquè llibrets editats hi ha molts però l'arplegada que hem fet crec que val com a exemple per a veure com expressaven les seues emocions els fallers d'antany.

Fotografia del president Agustín-Francisco Morant i la Fallera Major M. Luisa Mestre Esparza, representants de la Falla de la plaça Enríquez de 1966, davant del Millor Ninot de les falles de Xàtiva d'aquell any. ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA, FS-22.

15 Llibret explicatiu Falla plaça d'Enríquez i adjacents. 1966.

BIBLIOGRAFIA

HERNÁNDEZ, GIL MANUEL i MARÍN, JOSEP LLUÍS (2011): *La construcció de la indumentària fallera*, Caramella núm. 25, Associació Caramella.

SÁNCHEZ i PÉREZ JOAQUIM (2014): *Quadern de falles Xàtiva 1865-2014*, Junta Local Fallera, Xàtiva.

30
31

El
Verí
del
Foc
16

Quant d'ego tenen els artistes fallers!

Converses amb Xavier Herrero i Paco Roca

José Luis Lagardera Ventura

Periodista i faller

Ahores d'ara cap persona entesa de falles posa en dubte que els artistes fallers són un dels motors més importants de la festa. Els creadors de les obres que es planten als carrers, sense les quals no existiria aquesta celebració que ha anat evolucionant des dels seus inicis, quan es cremaven al carrer borumballes i trastos vells, fins aplegar als majestuosos cadafals que podem contemplar ara durant el mes de març.

Tota falla ha vist com han anat desfilant al llarg de les dècades per les seues demarcacions artistes i més artistes, cadascú d'ells amb un estil més o menys definit i identificable, i amb una personalitat marcada. Eixa personalitat, que queda patent a cadascuna de les seues creacions. És per això que hem parlat amb dos artistes xativins que han assolit l'èxit en moltes ocasions, però que també han passat per moments delicats, per a que ens expliquen fins a quin punt l'ego marca la vida en aquesta professió.

És la de l'artista faller una professió amb molt d'ego? Xavier Herrero (sis vegades guanyador de la secció Especial a Xàtiva) explica que «amb qualsevol acció artística el que vols és provocar una reacció. Normalment la majoria de la gent espera afalagaments, però això no sempre passa. Això fa que els artistes tinguen un ego molt desenvolupat, que realment és una cuirassa per a no acabar bojós. Molts acaben desequilibrats perquè no han sabut, durant els anys de la seua vida, aplicar eixa cuirassa d'ego que un ha desenvolupar per poder sobreviure al món de l'art». En els mateixos termes s'expressa Paco Roca (onze primers premis a Xàtiva), que assegura que sí. «Això passa en aquesta professió, com en totes les que són una mica liberals i creatives. Arriba un moment que també és una cosa necessària tindre eixe cert ego per a poder anar obrint-te camí».

P. Roca:
«Arriba un mo-
ment que també
és una cosa ne-
cessària tindre
eixe cert ego
per a poder anar
obrint-te camí»

Paco Roca, amb la seua filla, contemplant una de les darreres falles plantades a Xàtiva.
 ARXIU P. ROCA

En el cas dels artistes hi ha un component que no pot passar inadvertit per tal de comprendre les paraules dels nostres protagonistes, i és que la valoració del seu treball és molt subjectiva i pot variar inclús per part d'una mateixa persona. «Tu pots fer un treball que és molt bo el dia 15 i passar a ser un desastre el dia 16. Els canvis d'opinió són brutals i jo ho he viscut en primera persona», explica Herrero, qui diu que de ben jove ja va patir els primers xocs que el van anar enduint. «Això et va creant una fama de ser fred, prepotent, egòlatra... quan l'únic que estàs fent és defensar-te dels maleducats i dels ignorants que hi ha al món de les falles». Com a anècdota, Xavier Herrero recorda una falla que va fer a Alzira quan tan sols tenia 22 anys. «Recorde plantar la falla i una expressió del president, que a més era rellotger: *Els demás no tenen ni hora*, volent dir que la resta no tenia res a fer. Al dia següent vam quedar els quarts i el president ni tan sols em va

saludar i no em volia acabar de pagar. Jo era un xaval que començava amb tota la il·lusió del món, i vaig entendre que si no et crees eixa cuirassa d'ego estàs mort en esta professió».

Paco Roca comparteix aquesta visió: «tu pots fer la millor falla del món i després et ve un jurat que no ho considera i et pega el palo. I les persones canvien. D'un primer premi a un segon et pot costar no continuar en eixa falla. I és molt dur, perquè quan estàs molts anys donant primers premis i alegries, i ve un any donat d'aquesta manera, és dolorós que ja no vullguen saber res de tu, o pitjor, que ni tan sols et parlen. Passen de molt a

res, i això els artistes ho notem molt, o almenys jo que em considere una persona molt afectiva». No obstant però, Roca reconeix que també hi ha vegades on la comissió sí sap estar a l'altura: «ací a Xàtiva jo he rebut grans pals i hi ha comissions que m'han recolzat a mort, com va passar l'últim any d'especial, quan jo necessitava eixa ajuda moral en un any en què jo havia fet un gran esforç, ja en un temps de decadència perquè veníem d'una crisi, i possiblement eixa falla hauria pogut ser un renaixement».

El quid de la qüestió, com diu Herrero, resideix en el poder dissuasiu dels premis. «El nostre client valora els objectius en funció del número que hi ha al drap. Eixe és el problema. I moltes vegades una bona falla passa a ser dolenta simplement perquè el número no acompanya a les expectatives de la comissió. I hi ha vegades en que la gent es porta molt mal, i això costa de superar. Perquè hi ha gent que et decepciona i que sols està amb tu per interès, i no t'acompanyen en el condol quan necessites que et recolzen. I si no tens un caràcter suficient per a eixir d'eixes situacions... pots acabar havent d'anar al psicòleg. Amb el tema de la pandèmia hi ha falles amb les que no he tingut relació des que es va decidir que no es muntaven. I després quan et poses al lloc i defens els teus drets se t'acusa de prepotent o de tindre un ego excessiu. I no és per una qüestió de diners, perquè en alguns casos el que representa per a la meua producció és un import mínim, són les maneres i el tracte els que marquen la diferència».

X. Herrero:
«Tu pots fer un treball que és molt bo el dia 15 i passar a ser un desastre el dia 16»

Xavi Herrero al seu taller faller. FOTO J. L. LAGARDERA

A man with a beard and curly hair, wearing a white long-sleeved shirt and dark cargo pants, stands in a large workshop. He is smiling and looking towards the camera. The workshop is filled with large, colorful sculptures, including a white unicorn with a red mane and a yellow unicorn with a purple mane. The ceiling is high with exposed wooden beams and yellow overhead cranes. The floor is concrete.

X. Herrero:
«Els artistes ens
pensem que
som el rovell
de l'ou i no som
ningú ja no sols
a nivell mundial,
sinó a nivell es-
tatal»

Xavi Herrero pensa que tots els artistes tenen una etapa magnífica i després passa, i és quan cal tindre un caràcter fort i amor propi. FOTO J. L. LAGARDERA

Xavier Herrero explica que en totes les trajectòries artístiques hi ha el que es denomina com *els 10 anys magnífics*. «Una època on sembla que tot ho fas bé: estàs de moda, et criden molts clients... no passa sols a les falles, també als pintors o als músics per posar altres exemples. I després vénen els comentaris de *estàs passat de moda, ja t'estàs repetint, ja no pintes com els altres...* i això passa perquè ixen noves tendències i modes, o tu et vas encasellant, o simplement la gent comença a tindre altre punt de vista. Després d'eixa època gloriosa, quan la cosa ve de baixada, si tu no tens un caràcter fort i un amor propi et poc afectar molt. A la gent sembla que li sap mal que a un li vaja bé econòmicament, i sempre tracten de buscar-li l'explicació. Quan pateixes crítiques i atacs de tants tipus, si no saps afrontar-ho, pots acabar molt malament. Estaré fent-ho bé? Serà el moment de deixar-ho?».

Però recordem que estem parlant de dos artistes amb un prestigiós palmarès a la nostra ciutat. És per això que és necessari preguntar-se... l'èxit canvia a les persones, o en este cas, als artistes fallers? «En el meu cas no», diu Paco Roca, «l'èxit l'únic que m'ha portat és a preocupar-me més del que jo havia de fer, tindre més responsabilitat. I tindre problemes, perquè emportar-me primers premis ací a Xàtiva moltes vegades m'ha costat econòmicament, perquè has hagut de fer coses que possiblement no hauries d'haver fet». Per contra, Xavier Herrero exposa que «hi ha persones a les que sí els afecta, es tornen més cregudes. Normalment són persones que necessiten de muletetes per a poder crear les falles que fan, no són artistes al 100%. Jo una vegada vaig assistir a una conversa d'un artista que li deia a altre que havia guanyat tres premis de secció especial, i li qüestionava que l'altre sols havia aconseguit un. Però eixa persona, si va a la Font de la Figuera, no la coneix ningú. Vull dir que hi ha que relativitzar molt el tema de les falles i els èxits. Les falles són desconegudes totalment. Ens pensem que som el rovell de l'ou i no som ningú ja no sols a nivell mundial, sinó a nivell estatal. No coneixen la tessitura de com funcionen les falles. Quan treballo amb clients d'altres llocs els he d'explicar el que fem, i els artistes fallers no són Jennifer López ni Elvis Presley. Açò no és Hollywood. A nivell local sí que et coneix més, i tampoc et penses... Hi ha gent a la qual l'èxit els canvia i no sé perquè. Els hi ha que tot ho aposten a guanyar un premi, però hi ha altres coses a la vida. L'èxit és passatger. Jo he guanyat un bon grapat de vegades a Xàtiva i ara no em criden per a fer-ne cap. No som ningú i hi ha que tindre-ho clar. Però jo treballo per mi, perquè m'apassiona el meu treball i m'agrada ser artista faller».

Cal remarcar que l'ego també pot derivar positivament en el fet de crear-se una marca i un segell propi amb el qual se't puga reconèixer allà on vages. Això ho tenen molt clar els nostres artistes. «Em va costar molts anys poder arribar al que jo buscava. Va arribar un moment en el qual vaig trobar el que volia, i era un treball que sempre he recolzat amb una crítica, que ha sigut el més destacat per a mi, perquè jo sempre he volgut que les falles transmeteren més enllà», indica Paco Roca, qui afegeix que va viure «una època on es feien unes falles molt toves, sense crítica. Jo no tinc cap falla que parle d'homosexuals ni de discoteques ni d'eixos temes dels anys 70 i principis dels 80. I des dels inicis he intentat fer una crítica que arribara a la gent, amb personatges propers i locals, i crec que ho

vaig aconseguir». Herrero, per la seua part, també se sent orgullós de la petjada del seu treball. «Jo no he treballat mai sota dissenys d'altres persones, sols una vegada vaig fer una falla dibuixada per un altre, perquè a mi sempre m'ha agradat que el que es plante al carrer siga el que jo sé fer, amb tot el risc de que siga un fracàs o un èxit. Anar aprenent i creixent en tots els processos i no dependre d'altres persones. Per a mi això no és 'la meua falla'. He perdut oportunitats de treball importants perquè no m'he doblegat a eixa pretensió. Que la gent sàpiga que el que es planta és teu té el seu valor. Agradarà més o menys l'estil, és una qüestió molt subjectiva, però saps que porta la teua pròpia signatura».

I pot eixe estil propi que moltes vegades assoleix l'èxit crear enveges en els col·legues de professió? Paco Roca ens diu que si ell ha tingut alguna vegada enveja, sempre ha sigut sana, de veure a algú molt bo i voler ser com ell. «Ací a Xàtiva som pocs, però a nivell de València la gent és molt sana en eixe aspecte. Tinc la sort d'haver conegut a grans artistes, des de Puche pare quan jo era un xavalet, i com jo he vist l'ambient d'eixa gent i el respecte que es tenien uns als altres, sempre ho he vist com alguna cosa normal. A nivell de poble sempre ha pogut haver un que altre... però res més enllà del calentó del moment. Està clar que uns destaquen en certs aspectes, que uns són més artistes que altres, que algú prima per la professionalitat o la tècnica... tot això ho sabem. I cadascú té el seu lloc».

Però com tot, eixe 'ego' que, com s'acaba d'exposar, és a voltes necessari i positiu, també pot acabar mal. «Alguns artistes han fet fallida de manera estrepitosa perquè açò és una bola de neu» diu Herrero, «si no ho controles la bola acaba fent-se tan gran que t'atrapa. Jo això sempre ho he portat prou bé tal vegada perquè la meua dependència de les falles ha sigut menor que la d'altres tallers». En aquest punt, Paco Roca se sincera: «Això està passant molt últimament, i a mi en certa manera també em va passar. Jo venia del 2008 d'una crisi molt forta i d'una forma de treballar en la qual assumies tot el treball. I quan són tantes hores, tants dies, problemes de bancs... això et va calant tot i t'afecta, derivant en problemes personals, familiars i fins i tot de salut. Gràcies a Déu ho estic superant i ara estic en un moment molt millor del que estava. Les coses vénen quan han de vindre, i jo sempre he fet el possible per tirar endavant, per a eixir, per a viure decentment... però arribava un moment en el qual ni tan sols podia viure del meu treball». La situació de Paco Roca és una més de les tantes que han patit desenes d'artistes fallers en els darrers anys, especialment amb l'arribada de la pandèmia, degut a la pujada de preu dels materials i a la manca d'obra especialitzada entre altres factors. «Hi ha gent que està agafant moltes falles que no van a poder acabar. Estem en uns anys en què les coses van a canviar molt i aquest any es veuran molts fracassos. Però les comissions també tenen part de culpa. No poden anar i voler un caramel que val X per X-10, desmereixent moltes vegades a la gent que ha estat tota la vida perquè ixen altres que venen fum».

Per a evitar passar pel mal tràngol de tindre que baixar la persiana, Paco Roca els dona un consell a tots aquells que travessen una situació semblant: «que facen sols el que puguem assolir. Després de la meua experiència puc dir que els

P. Roca:
«Després de la
meua experièn-
cia puc dir que
els anys que feia
un poc menys,
guanyava més»

Paco Roca repintant el Rei Mag de
la joieria Sancho. ARXIU P. ROCA

anys que feia un poc menys, guanyava més. Conforme van vindre els problemes t'embarcaves en més coses que et creaven encara més problemes. Fes sols coses que tu pugues dominar. I si ets un artista habilitós per poder modelar, pintar i per a fer certes coses millor encara. Però si has de dependre d'altres, t'has de controlar el treball i tot el que l'envolta».

Tal vegada eixe és el resum del que ens espera a partir d'ara. Quant menys, és més. I és una cosa que han de tindre present tots eixos artistes que volen assolir l'èxit a tota costa per a aconseguir un reconeixement tan càlid com efímer; com també totes eixes comissions que pretenen seguir plantant el que plantaven fa dues dècades però pagant el mateix preu, sense entendre que el cost de la vida ha anat pujant exponencialment i això també afecta als tallers fallers.

Menys, paradoxalment, pot arribar a suposar més.

38
39

El
Verí
del
Foc
16

Cadafals fallers amb temàtiques d'ego

Rafa Tortosa i Garcia

Director d'El Verí del Foc

Jo m'imagino una falla que té per coronament el bust d'una persona que amb el cap catxo observa el seu melic. D'aquest baixen per una escala un éssers que resulten ser la mateixa persona. Per totes les escenes l'artista faller ha plasmat el mateix ninot: en una s'hi troba damunt del rovell de l'ou, en una altra sembla ser l'home orquestra, en una tercera fa de la Reina Malvada davant d'un espill i, fins i tot, el trobem dins d'una banyera fent-se un *bany de multituds*.

Ni cal dir que la falla va sobre l'ego de les persones, un recurs que les falles de Xàtiva han utilitzat ben poc. No obstant això, de la paraula ego s'hi desprenen altres com egoisme, egocentrisme i egolatria, aspectes que solen casar a la majoria de crítiques falleres. Ni cal dir tots els tipus d'ego que hi podem trobar com la ira davant la paciència, la tolerància o l'amabilitat; l'orgull com a manca d'humilitat; la por davant la confiança; l'avarícia front la generositat o, per damunt de tot, la supèrbia front a tot.

Amb aquesta extensió de la significació de l'ego i el plantejament de figures relacionades, els artistes fallers han pogut plantejar una sèrie de cadafals fallers per criticar i denunciar l'excés i sobrevaloració de qualsevol jo. I amb l'ajuda de la sàtira, els personatges pròxims a qualsevol poder han estat exposats per mostrar els seus defectes, maldats, covardies i vicis, almenys en forma de ninot, per a després ser cremats.

No obstant l'acte d'ajusticiament de la foguera, ens queden les cendres i els llibrets explicatius de les falles, els quals ens conten les aventures i desventures esdevingudes als cadafals. En aquest sentit, la intenció del present escrit és fer un recorregut pels cadafals fallers farcits amb crítiques d'ego.

Reina l'egoisme material... de Rafael Pastor Gozálbez (Enríquez, 1974). ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA

L'EGOISME

El recorregut pels cadafals fallers al voltant de la temàtica tractada el comencem amb la falla de la plaça d'Enríquez de 1935, obra de Rafael Pastor Gozálbez. Duia per lema *Reina l'egoisme material...* i portava per tema *¡El final d'esta comissió de falla!*. Era una pràctica habitual la distinció entre lema i tema en els llibrets explicatius d'aquella època. A més a més, a la premsa local, en concret *El Radical*, també s'hi fa referència com a lema *Naufregi d'una comissió fallera* (Sánchez Pérez, 2014), el qual sembla ser més indicat per allò esbossat i plantat. Malauradament no hem pogut consultar el llibret i ens hem de conformar

amb la versada que acompanyava l'esbós a la revista oficial *Xàtiva Fallera*:

«Per la apatía de la gent,
esta altruista Comissió,
lluïta amb ferma abnegació
per a que s'alce esplendent
el diví art d'esta Regió».

Ni cal dir que la temàtica de la falla n'era una representació de la situació esdevinguda en la comissió, la qual va iniciar l'activitat fallera l'any 1934. A pesar de la problemàtica patida, potser per raons egoistes per part d'algun membre de la comissió, la falla es va refermar i s'aconseguí que el tema de la falla no s'hi fera realitat, atès que l'any 1936 també van aconseguir plantar falla.

L'egoisme de Vicent Pastor i Salvador Almiñana (Verge del Carme, 1981).
ARXIU RAFA TORTOSA

El duet d'artistes de Carcaixent, Vicent Pastor i Salvador Almiñana, van plantar al barri del Carme l'any 1981 el cadafal *L'egoisme*, amb la posada en escena d'un àrab sobre una bola del món per a reforçar l'egoisme existent al món quant al negoci del petroli, un tema que s'hi feia palès a molts dels cadafals fallers dels inicis dels huitanta:

«El JODEAMI dels coll... ins,
després de molt de pensar-ho
està fent passar per l'aro
als "pardals" més grans del món,
i els diu: "el petroli és meu;
o el pagueu... o aneu a peu"».

A les escenes s'hi tractaven temes com el comportament dels polítics, la recerca de sexe, allò que va passar al Paradís Terrenal o els problemes a tindre si s'entrara al Mercat Comú Europeu.

El fet de mirar-se a l'espill, potser siga un bon exercici per a l'autoestima. Valorar el nostre propi jo és interessant i saludable, però la seua sobrevaloració pot esdevindre en un exercici inapropiat. Aquesta activitat real, en el sentit figuratiu s'hi comporta pràcticament de la mateixa forma. Walt Disney va crear la Malvada Reina Grimhilde de la pel·lícula *Blancaneus i els sets nans*, un personatge principal que responia a una bella dona però que hi era cruel, arrogant, un poc sarcàstica i extremadament vanitosa. Tots tenim en la memòria l'escena de l'espill amb allò de preguntar quina és la dona més bella del regne. I aquesta escena ha passat a la història com una representació de la sobrevaloració d'ego i de vanitat. En este sentit, ha esdevingut com a recurs interpretatiu, dins del sentit figuratiu, amb l'escenificació d'ego de determi-

nats personatges. Les falles, evidentment, han utilitzat aquest recurs. No obstant això, no tenim cap exemple a la història fallera de la capital de la Costera però sí en un sentit general, amb allò de mirar-se –excessivament–, a l'espill.

Antoni Grau Tomàs plasmava en el coronament de la falla de Sant Jordi de 1955 aquesta figuració, amb la presència d'una dona, inicialment nua¹, que agafava de les mans un gran espill amb el qual es mirava. Sota el mirall, una carabassa rodejada per una cadena amb cademat, la qual era sustentada per quatre persones amb cares d'animals també mirant-se en espills. Duia per lema *L'espill de la veritat* i tractava la hipocresia present en la societat de l'època:

«L'espill de la veritat hi ha que trencar-lo en seguida, pues en ell –la humanitat– vorà sempre retratat son raudal de hipocresia».

Aquell espill central no era l'únic que apareixia a la falla, ja que des del centre de la falla, en un nivell més alt, hi havien unes figures que *«mirándose al espejo refleja la verdadera personalidad que son, queriendo decir que son lo que aparentan»*. A les escenes s'hi feia crítica de l'actualitat –aspectes gens assumibles en l'actualitat–,

L'espill de la veritat d'Antoni Grau Tomàs (Sant Jordi, 1955). ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA

on el canvi de tasques casolanes per part de l'home que *«cose ropa»* i la dona que *«lee una novela»*; la càrrega que suportava l'home en casar-se carregant amb *«la mujer, los suegros, los hijos e infinidad de gastos»*; el doble rol d'un empleat de banca, que quan va pel carrer tots li fan reverències com a home amb talent però en casa la dona li fa rentar els plats; els pactes entre cavallers carregats de venjança o la mala vista alliberació de la dona que *«sale pintándose y arreglándose a la moda»*.

1 A la documentació presentada a l'ajuntament per l'artista faller, en descriure el cadafal, s'especifica la representació d'una *«mujer semidesnuda mirándose al espejo»*. No obstant la descripció, aquesta va estar ttxada pel censor, que va indicar la presentació d'un nou esbós en què la dona anara vestida. LG 2764-4, ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA

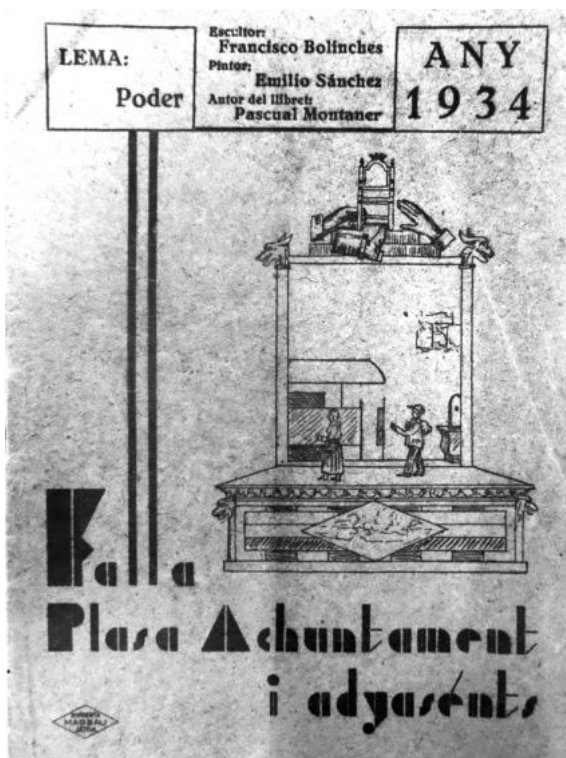
Cal afegir que Antonio Grau Tomàs, per a la realització d'aquesta falla, es va inspirar en la plantada a la plaça del Dr. Collado de València de 1951, que duia també per lema *L'espill de la veritat*, i que fou realitzada pels Germans Fontelles.

EL PODER

L'empoderament assolit per qualsevol practicant de l'ego té la finalitat d'estar per damunt del seu voltant econòmic, polític, social o laboral. Aquest sobreiximent, allò d'estar un escaló per damunt de tothom és el poder, almenys la seua recerca. Allò de *tindre la paella pel mànec*, com diríem els valencians, comporta aquest ego. Les falles, com a eina per satiritzar la política i la societat xativina, han acollit en les seues construccions la temàtica del poder. En aquestes mateixes línies ja hi feren un extens treball amb una caterva d'exemples de falles que parlaven de personatges i persones vinculades al poder polític local (Tortosa, 2020), així que ens centrarem bàsicament en els cadafals fallers amb referències al poder d'una forma general o llunyana a l'espectre estrictament polític.

Els artistes xativins Francisco Bolinches i Emilio Sanchis, un a l'escultura i l'altre amb la pintura, participaven a les falles de 1934 amb la realització de la falla de la Plaça de l'Ajuntament i adjacents –hui en dia carrer de Sant Agustí. El cadafal proposat duia per lema Poder i en el qual es tractaven temes de l'actualitat

local com ara l'estat lamentable dels banys públics de la plaça del Mercat, on «un magnífic excusat, que està pichor que un femer, això hui hiá no deu ser, ni menos en la siutat, y si algú es mór asfixiat, com podia ser probable, el poble farà culpable a tota la autoritat». També es feia ressò del que passa al teatre advertint que «si les maretes saberen lo que passa en les chequilles no durien les filles al sine...» o del fotògraf del poalet que encara no havia portat «els retratos» de les carrosses i ja feia quasi un any. Del cadafal, però, calia fixar-se en el coronament on apareixia una poltrona amb unes quantes mans volent-la tocar, amb la simbolització de la lluita pel

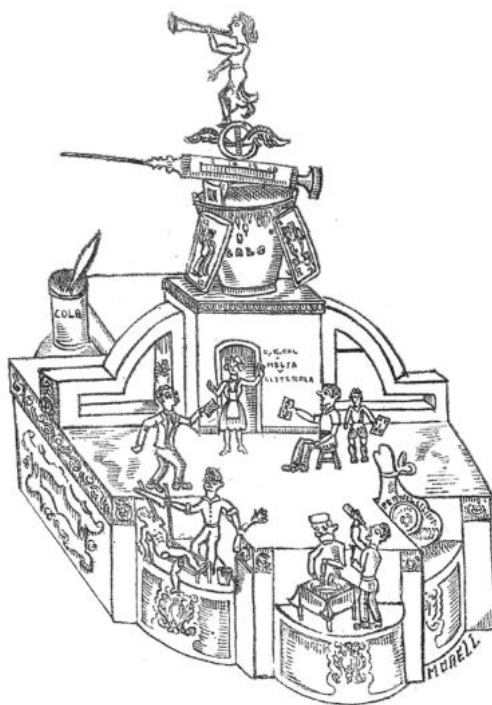
Coberta del llibre amb l'esbós de *Poder* Francisco Bolinches i Emilio Sanchis (Sant Agustí, 1934).
ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA

poder, configuració que justificava el lema de la falla. Pasqual Montaner, autor del llibret explicatiu, ens ho matisava en paraules:

«Com s'ha mesclat el govern en lo que no deu ser, tots reclamen el poder i ningú pot ser etern; aixina es que un infern tenim en nostra nació i si vas a una sesió, allí els vorás maltractanse i les dretes preparanse pera agarrar el silló».

A l'any 1955 cal detenir-se en la falla que va plantar Ramon Morell Navarro a la plaça de Sant Jaume que, sota el lema de *El poder dels caragols*, s'hi centrava en una crítica cap els metges i els distints problemes que tenien els pacients a les consultes. A les escenes s'hi podien veure com a les sales d'espera de les clíniques ningú els feia cas, com altres s'hi colaven, les cues que s'hi formaven, el poc de temps que usava per atendre els malalts o la medicina de estraperlo «que corre com sisó fals, colantse, molt siseñora, entre la chent ignorant. Diuen que cura paraes, riñons i mal de cap, que fá sonriure als agüelos, i espavila als atontats». També s'hi posava en dubte la professionalitat i els coneixement dels doctors en medicina:

«¿Per a qué els hòmens de ciència se venen calfant els caps?
En llòc de estudis i tituls,
cara dura i bones mans,
¡Cuántes dòsis de gayato
está el cuadret demanant!...».

Esbòs d'*Els poders dels caragols* de Ramon Morell Navarro (Sant Jaume, 1955). ARXIU RAFA TORTOSA

Respecte a la temàtica, l'explicació de Lorenzo Martí Talens deixa ben clar, sense quasi llegir entre línies, la relació del cert poder dels metges amb allò d'embutxacar-se diners. Respecte el coronament afirmava que:

«Una chavala, la fama,
la glòria... ¡ah! I els dinés,
una jeringa agresiva,
i un poal de cals ben plé».

Es preguntava que «qui son els de la fama, els d'els triunfos i els dinés?» per a criticar el cert poder dels professionals de la medicina:

Conjurs de Poders de Manolo Blanco Climent (Benlloch-Alexandre VI, 2015).
ARXIU RAFA TORTOSA

«Pues home, la còsa es clara:
té un diagnòstic redonet.
Vosté els coneix i els precisa,
no els pòt regatejar,
i p'anar a l'atra vida
el "bitllet" li han de donar».

Altra falla relacionada amb la temàtica del poder i la lluita per aconseguir-lo i magnificar-lo és la plantada per la falla de Benlloch-Alexandre VI l'any 2015. Manolo Blanco Climent posava per lema *Conjurs de Poders* a una composició encapçalada per una bruixa, la qual preparava un conjur de poder per a Xàtiva. Curiosa la primera esce-

na, on un professor explicava el significat de poder amb un gran exemple: Alfonso Rus:

«Aquest gran professor
té la millor explicació
per explicar el "poder"
amb els títols d'Alfons.

El nostre alcalde
aglutina massa poders,
un superheroi ha de ser
per controlar a tothom».

A les altres escenes podríem vore distintos poders: les caguerades de gos, el

poder de l'ADN; el poder de les targetes Black de Xàtiva, el poder de la "prima de Rusc" que «ningú la coneixia, ha sigut vindre la crisi i parlar d'ella tot el dia»; el repartiment del poder a les eleccions i «fins a quin punt ha arribat, algun partit municipal, afegint al cens electorals, uns forasters acomodats» i el poder dels impostos locals, on es tira la pedra i s'amaga la mà.

ELS PECATS CAPITALS

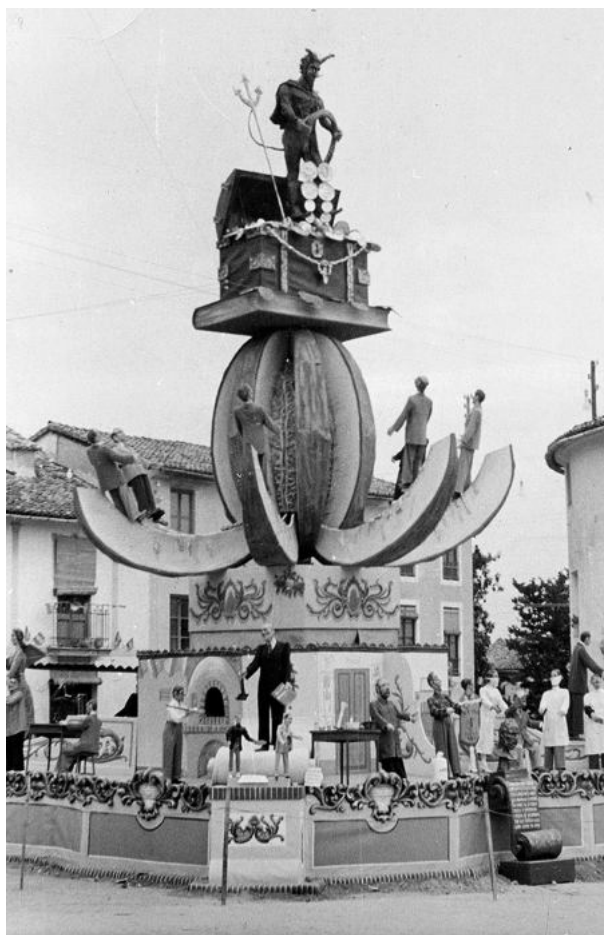
De ben segur que l'egoisme no és una pràctica assimilada per l'església catòlica, la qual va establir, ja fa massa temps, els coneguts set pecats capitals que tothom coneix: la ira, la gola, la supèrbia, la luxúria, la peresa, l'avarícia i l'enveja. Aquestos, com a capitals, n'eren els principals i dels quals sorgien d'altres. Responien a una categorització de les faltes humanes que s'escometen de mode reiterat, repetitiu o habitual. I de tots ells, la supèrbia és considerada com l'original, ja que d'ell sorgixen els demés. I és que la supèrbia s'identifica com un egoisme perillosament corrupte que posa per davant els propis desitjos, impulsos i capritxos del benestar d'altres persones. Aquesta sobrevaloració del jo, entesa com el fet d'aconseguir un estatus més elevat o amb allò de ser superior als demés, també s'hi pot entendre con la confiança exclusiva en les coses vanes i buides, allò que entenem per vanitat. Inclús també es podria entendre com a sinònim de prepotència.

Tot plegat, els cadafals fallers han tingut un nínxol de conceptes per plasmar certes crítiques relacionades amb l'ego de qualsevol dirigent o personatge amb la utilització d'aquestos

conceptes de forma figurativa en la confecció dels coronaments o de qualsevol escena. En aquest sentit, com veurem, els artistes fallers han plasmat la vanitat amb la figura d'un polít, la més representativa històricament, o també han fet ús de figures relacionades amb els pecats capitals, els quals han estat fortament vinculats al dimoni o a distints elements mitològics. A més a més, per titular les falles, han emprat lemes sorgits de frases fetes valencianes relacionades amb tot allò exposat.

Doncs, una de les primeres falles xativines que tracta la temàtica dels pecats capitals és la falla *Tod per dinés* d'Antoni Grau Tomàs, que es va plantar a la plaça de Sant Jordi l'any 1956. Una espectacular falla era coronada per un dimoni amb un imant per tal de recollir les monedes d'or i argent que eixien d'un bagul. Sota aquest, s'hi representava un meló de tot l'any on sobreixien set tallades –amb moviment inclòs d'aquestes. Les tallades del meló sustentaven cada una d'elles a un ninot, amb referència directa sobre els set pecats capitals. La crítica s'hi centrava amb les pràctiques monopolitzadores com ara un acord entre forners per a unificar el preu del pa o la introducció de la venda a crèdit. De fet, el comerciant és una figura molt criticada ja que en general s'identifica comerciant amb acaparador. La crítica deia:

«O la borsa o els diners
figura molt important
que representa al comerç
i al gran negoci que es fa.
Entre sellos i matrícula
i contribució elevada
viu i triunfa el comerç
i està en la cama en alt».

Tod per dinés d'Antoni Grau Tomàs (Sant Jordi, 1956).
ARXIU RAFA TORTOSA

Altres temes tractats hi eren la gran quantitat de professionals que fa falta hui en dia per a curar a una persona ja que «*se necesita químico, médico, practicante, enfermera, botones...*»; el negoci dels prestadors; persones que «*por el dinero hacen el indio*»; com la gent no arriba a final de setmana ja que s'ho gasta tot en la loteria; l'obsessió pel menjar; els cels en matèria de fumar on uns fumen puros i altres només poden fumar el tabac de les puntetes de cigarret o com «*un artista que se lleva el premio de las fallas y*

al otro lado otro artista con una palera en las manos», en referència als premis de l'any anterior. Cal fixar-se en aquesta darrera escena que per simbolitzar l'enveja el recurs d'una palera, la qual es usada bastant en els cadafals fallers.

Per sintetitzar aquest primer exemple, hem pogut comprovar la relació existent entre els diners (amb el propi lema i allò criticat), el poder que comporta el cash i els set pecats capitals, els quals estan relacionats amb el

Els Set Pecats d'Antoni Grau Cros (Espanyoleto, 1980). ARXIU RAFA TORTOSA

dimoni, aquell que des de dalt del cadafal atreia les monedes. Aquesta relació s'hi repeteix continuament.

Un geni amb garrot eixint d'una caldera bullint responia al coronament de la falla Espanyoleto de 1980. Antoni Grau i Cros escollia el lema *Els Set Pecats* per satiritzar l'actualitat política i social del moment. De la caldera eixien també els caps de Suárez, Fraga i Carrillo amb la idea de ser cremats en auto de fe i, per sota, s'hi desenvolupaven set escenes amb la temàtica de cada pecat capital per fer crítica de l'abús dels països de l'orient amb el preu del petroli; l'empoderament dels rics davant els pobres i altres temes socials com allò del canvi de sexe; el nudisme; la pràctica del sexe, els embarassos no desitjats o per haver-hi relacions extramatrimonials, temes habituals en les falles de l'inici de la dècada dels huitanta.

Els Set Pecats d'Antoni Grau Cros (R. Argentina, 1975). ARXIU RAFA TORTOSA

Uns anys abans, El 1975, Antoni Grau plantava l'any 1975 a l'avinguda República Argentina, una falla amb el mateix lema d'*Els set pecats* amb un coronament que representava el cos d'un geni que, en lloc de fer-ho d'una làmpada, eixia d'un morter, d'on també ho feien els sets caps d'una hidra, els quals representen els set pecats capitals. A les escenes es desenvolupaven aquestos pecats, com el de la supèrbia on es deia que «En Xàtiva aquest pecat el portem en la sang; és orgull, és presumpció, es pruija, és vanitat».

A la mateixa demarcació, Manolo Blanco Sancho plantava l'any 2001 la falla *Els pecats actuals*, que tenia com a peça principal una gran hidra de set caps. A pesar de referir-se als set pecats capitals, com deia el lema

Els pecats actuals de Manolo Blanco Sancho (R. Argentina, 2001). ARXIU RAFA TORTOSA

de la falla, s'hi tractaren temes de l'actualitat de la ciutat com si foren *pecats*. Així trobarem el preocupant increment dels actes vandàlics, les nombroses trifulques al campionat de futbet de les falles, la proliferació de l'ús dels telèfons mòbils, l'exagerada aparició de publicitat dels sponsors per part de la JLF en els actes, els vessaments incontrolats que patia el Riu Cànyoles, el tracte cap a les reines

de la Fira en l'acte d'inauguració de la Fira a l'hora d'acomodar-les a la tribuna d'autoritats o el tema de la clonació d'éssers humans.

Sota el lema de *Els pecats* trobem la falla de Tetuán-Sant Francesc de 2005, signada pels Germans Guerola sense endinsar-se massa en els pecats capitals com la falla de Vicent Piera Aranda per a la falla de l'Espanyoleto de l'any

2005, que duia per lema *Els set pecats capitals* i al llibre s'afirmava que «es satiritzen els set pecats capitals adaptats als temps actuals i al nostre entorn». D'ambdues falles, malauradament, no hem trobat les explicacions als llibrets.

Com dèiem a la introducció d'aquest apartat, el recurs de la vanitat també és usat als cada-fals fallers per satiritzar aspectes relacionats amb una exageració de la supèrbia. Així és com Manolo Blanco va tractar el cadafal *La vanitat*, plantat per a la comissió del Raval el 1977:

«És tan gran la vanitat
que, representant ací,
hem posat al cadafal
molt inflat i vanitos al polit».

Efectivament, per exagerar tot allò que representa la vanitat, l'artista xativí va representar el gran polit vestit de gala, «aparentant ser "milord"», amb una botella de cava i fumant un gran pur. Pepe Santamaria resolía l'explicació del coronament en què:

«Així està la societat,
plena de "bufa" i tonteries,
cada vegada més arraigat
donant-nos més calories».

En aquesta explicació queda ben clara la vanitat entesa pels valencians quan emprem el verb bufar per fer una ostentació exagerada i enganyosa de mèrits, de riquesa o de poder. Al text apareix com que «és gran temptació, aparentar tant la bufa, que és com la

La Vanitat de Manolo Blanco Sancho (Raval, 1977). ARXIU RAFA TORTOSA

contaminació, essent causa de gran burla». I és que «per molt aparentar i després les lletres ens acasen».

A les escenes s'hi tractava el tema del petroli on «tot és fer-li la pamplina al flatós del Mustafà», les xiques d'aquella època que la que es casa és «amb ostentació i dilema» o com Kissinger, Fraga i el Geller es convertiren en els nous Reis Mags. També tenia cabuda «el flat, en les comunions»:

«I com la vanitat és tanta
i és tan gran el seu "boato"
que el papà ací s'espanta
fart de la "bufa" i el "flato".

Respecte a l'egoisme imperant en la societat, Blanco ho plasma amb la porta de l'infern, on fan cua moltes persones:

«L'egoisme i la vanitat estan relluïnt més que el sol, puix hi ha qui no està mai fart i el món volguera que fóra un ou».

Per cloure amb la referenciació d'aquest excel·lent cadafal, que va aconseguir el segon premi d'especial, ho fem amb un verset que deixa clar el significat de la vanitat:

«Però abans que seguisca tot inflant-nos com els "saps" que després d'un gran rot isca bufa, vanitat i "flat"».

Antoni Grau Cros també tracta en el cadafal *Lluita per la vanitat*, plantat el 1984 a la plaça del Mercat tot allò relatiu a la vanitat. En aquest cas s'hi planteja que la vanitat pot ser de moltes classes, «les unes completament lícites i dignes d'alabar; les altres, no tan lícites i més bé censurables. Entre les primeres podem veure aquella vanitat d'un esforç recompensat; entre les segones, un pit que es trau sense haver fet res per a lluir-lo». Després de l'explicació de Josep Sanchis, queda ben clar el que representa el coronament de la falla on apareix una mona «que simbolitza que qui lluita amb honestedat per abastar quelcom en aquesta societat, normalment es queda com les mones: amb el cul pelat». Junt el cap de la mona hi eren dos galls barallant-se que volien dir que «qui és realment qui fa camí en aquest món: aquell que qui picotejant al seu contrari el desagna, erigint-se

Lluita per la vanitat d'Antoni Grau Cros (Mercat, 1984). ARXIU RAFA TORTOSA

en guanyador», tot per aconseguir el poder, en el cas dels polítics, o els diners si eres un negociant.

Per sota, la falla tenia quatre interessants quadres. Davant s'hi representava la Fontana di Trevi de Roma, «on van a tirar les monedes els polítics, buscant que se complisca el seu capritx». Altres quadres representaven una bresca d'abelles foradada, per on s'escapen els diners de l'estat o la presència d'una campana per escenificar la campanada que va donar el cinema espanyol en guanyar l'Oscar la pel·lícula *Volver a empezar*. I en la darrera escena apareixia un polit com símbol més característic de la vanitat. Aquest animal ens mostra tota la seua majestuositat producte del seu plo-

matge, que el desplega per tindre una aparença de ser més gran. Aquesta simbologia, com hem pogut apreciar, és utilitzada als cadafals fallers per representar situacions o personatges que manipulen la seua aparença per voler enganyar els demés o per aconseguir algun propòsit.

Una de les expressions genuïnes valencianes per fer ostentació d'una situació benestant que realment no es posseïx es la de *Bufar en caldo gelat*, la qual també s'utilitza en les ocasions que algú s'esforça inútilment. A les falles de Xàtiva hem trobat una falla que usa esta locució verbal com a lema. Miguel A. Gosálbez Moracho utilitzava *Bufar en caldo gelat* com a temàtica de la falla plantada a la demarcació de la comissió de Selgas de l'any 1997, un cadafal que tenia per coronament un gran aventador d'aire dels que s'utilitzen per moure l'aire de la xemeneia i, damunt, un home vell ballant que duia a les mans unes bufes. A les escenes s'hi podien observar crítiques com la reivindicació d'un teatre per part del col·lectiu faller i així poder fer les presentacions en un lloc digne i no al pavelló d'esports; el greu problema dels passos inferiors a les eixides de la ciutat, la qual es queda incomunicada cada vegada que plou i «sols un pescador o un bon nadador poden passar a netejar tota la merda que s'arreplega al fons dels ponts»; també com el PP en les eleccions «bufava en caldo gelat i va tindre que canviar el discurs per a poder governar» o l'arbitrarietat que usa l'ajuntament –representat per la gallina dels ous d'or–, a l'hora de fer despeses econòmiques.

ELS DINERS... I EL FUTBOL

Una persona pot ser egocèntrica per la seua personalitat i aplica esta qualitat en tot allò que fa. Sembla ser una actitud davant els demés, que com diguem els valencians *sembla ser l'oli*, que sempre va per damunt. Per a configurar esta determinada actitud es necessiten ferramentes per a fer-ho que ajuden a la personalitat a actuar amb la sobrevaloració d'un mateix. Aquestes ferramentes, a banda de les naturals de cada persona, solen vindre del materialisme imperant: mòbils, cotxes, roba, etc. I per a tot açò calen els diners. I arribem al cercle de l'ego amb la necessitat del poder i els diners, conceptes que com hem pogut comprovar van lligats. Tindre diners –o aparentar-los–, potser siga la forma més ràpida per aconseguir escalons més alts per pujar al cim del poder. En definitiva, els diners solen apoderar a les persones. A la societat esdevenen moltes situacions on els diners són part principal i més si hom està en l'entarimat del poder. Associacions, ajuntament, partits polítics, falles... sempre hi ha una part de poder i de diners. Així és que els cadafals fallers han recollit amb els ninots situacions on *la pasta* ha estat la invitada principal de la seua crítica.

El 1952, Rafael Daroca Benavent plantava a la plaça de la Trinitat una falla sota el lema de *Don Dinero*, el qual va estar inspirat, segurament, en el poema *Poderoso Caballero es Don Dinero* de Quevedo. Aquest un aclaridor lema és l'inici per a exposar les qualitats i els defectes dels diners:

«Passen! Passen, cavallers,
que açò té gràcia i salero,
i veuran a "Don Dinero"
fent ús de sons grans po-
ders!

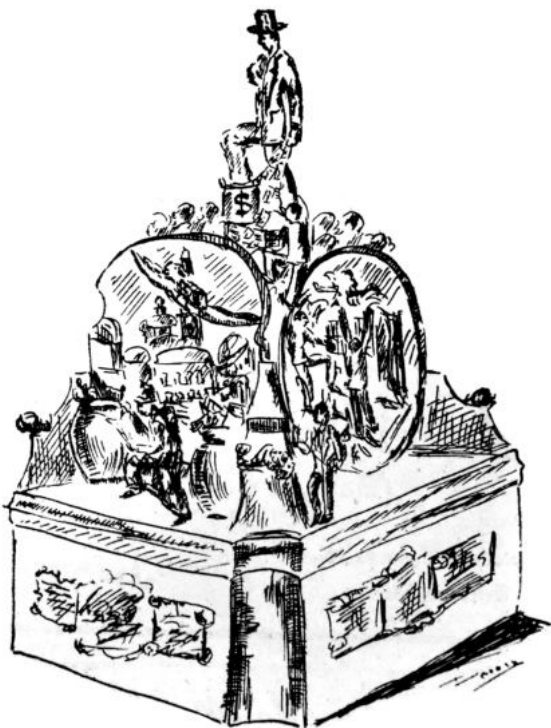
Dominant-ho tot a estall,
sense fre ni cordura,
i forrant de cara dura
tot el cotarro i el ball.

La honradesa, s'ha evaporat.
i virtuts sempre sagrades,
hui les porten a galtades
l'ambició i la vanitat».

A la interessant explicació de Lorenzo Martí Talens s'hi feia un anàlisi de per què servien els diners ja que «El diner, no s'ha creat pa fer d'ell ruïnós abús. Sino pa finalitats sempre nobles i divines, que ahorren dolors i espines i unixca als sers abrasats». A altres escenes s'hi plasmava l'adquisició de diners de forma irregular; de com apretaven els prestadors, «que si presta mil pesetes, al añ. Li entregarán netes, quatre mil... o finca fòra» o l'alt preu que cobren les clíniques dels metges.

Al cadafal, el diner estava representat per un home vestit amb jaqueta americana que portava un capell de copa, el qual formava el coronament. L'explicació, justificant tota relació entre diners i poder, ens deia:

«¡El Diner!
El qu'en tot està present,
i no té més sentiment
qu'esclavisar el poder.

Esbós de *Don Dinero* de Rafael Daroca Benavent (Cid-Trinitat, 1952). ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA

El qu'entre nugols d'altura
se riu del amor i fam,
enganchant en el seu amb
a més d'algún caradura.

El que, ególatra, domina
les vides i les conciències,
fent despertar apetències
qu'enturbien la pau divina.

El que sembra discòrdia
i troncha les ilusions.
el que mòu baixes pasiós
i empulla a una falsa glòria.

El que fá naixer traidors
i sers, de condició tal,
que per ferse en son metal
desprècien sagrats honors».

Una altra falla que al seu lema feia referència als diners és la plantada per Joaquin Marzo Frías l'any 1989 per a la comissió de Murta-Maravall. Duia per lema *El món dels diners*, que tenia

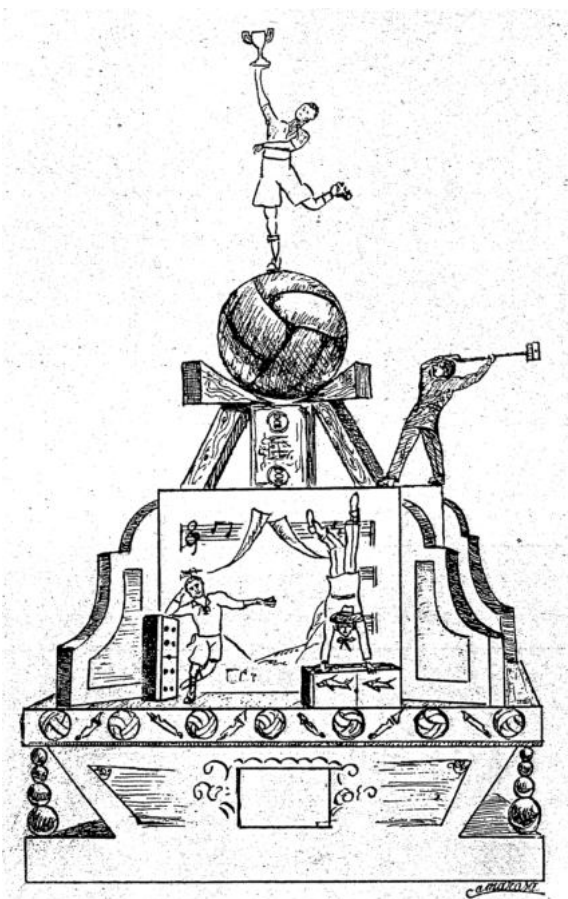
com a coronament a un moro sobre un gran cofre ple de diners, mostrant la figura àrab com a símbol de riquesa. L'explicació girava entorn al cofre i el seu valedor, per què no furtaren els diners que hi eren necessaris per a arreglar els carrers de Xàtiva o poder plantar falla, per exemple. A les escenes s'hi tractaven temes de l'actualitat com la possible democratització de l'elecció de la fallera major de Xàtiva, on les «falleres en diners s'han acabat i ara dels poble se tenen que aprofitar»; la problemàtica amb els jocs fallers; l'excés en el joc que tenim la gent; les mentides de les parelles: «entrant al bingo, la muller eixint d'allí, agarrada del seu querido, i el cas es que ell no entraba de buit» o els interessos que ens cobren els bancs ja que «val més trindre una vidriola en casa que no una llibreta en el banc».

Com aquest cadafal, hi ha una sèrie de falles que els seus artistes han volgut utilitzar figures d'àrabs per la seua ostentació de poder, bé per criticar de forma irònica algun aspecte actual o per criticar directament un cas que afecta al mateix món àrab o que s'hi troben implicats a un conflicte mundial. Un clar exemple és el ninot indultat de l'any 1975, obra d'Antoni Grau Cros per a la falla Ferroviària. L'escena de la figura d'un pastor, amb cara de borrego i turbant al cap, tractava la temàtica del petroli i el poder econòmic que té. Esta crítica té com a origen la crisi del petroli de l'any 1973 i les conseqüències que va

El món dels diners de Joaquin Marzo Frías (Murta-Maravall, 1989). ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA

comportar. Altres cadafals que, irònicament o semàntica, veuen la figura d'un àrab com exemple de poder, són *La sultana alletargada* (F. Climent, Cid-Trinitat, 1945); *Il·lusions i realitats* (Navarro i Olcina, Benlloch - Alexandre VI, 1980) que en aquest cas tracta al moro com un gran mag que vol arreglar el món; el ninot indultat de 1982, *Els moros* signat per Roberto Andrés per a la falla Jaume I, que feia comparança dels problemes que tenien els llauradors amb els preus dels productes del camp, on els intermediaris eren comparats amb els moros i, un darrer exemple, *Moros i Cristians* (La Comissió, Selgas-Tovar, 2002), on el sultà del coronament és tractat com el poder que té sobre les seues dones. Fem una darrera referència com a exemple d'ostentació, en aquest cas el poder de les festes, representat per un moro assegut a la seua catifa que feia de coronament de la falla *Xàtiva, festes i tradicions* (P. Roca, Espanyoletto, 1992).

El món dels diners de Joaquín Marzo Frías (Murta-Maravall, 1989). ARXIU MUNICIPAL DE XÀTIVA

Després d'aquest recorregut per les falles que giren entorn el poder dels diners, només cal aturar-se en dues més, les quals enllacen els diners amb la pràctica del futbol, que com veurem s'hi centren en l'oportunitat de negoci en què s'ha transformat l'esport rei amb els fitxatges dels jugadors, principalment.

Ben curiós resulta el lema *La grasia está en el peu* per parlar del futbol en una època on aquest gaudia ja d'una forta afició i esdevenia esport rei. Així és com

José Camarasa Mateu plantava la falla de la plaça del Mercat de 1948 i escollia aquest tema que «ya saben qu' está de móda». I com dèiem, no podia faltar el tema dels fitxatges dels jugadors, el *potosí* que costen i la posada en dubte de la seua categoria, cas de no rendir adequadament. El llibret explicatiu ens ho deia amb les següents paraules:

«Com está huí tor cambiat en l'asunt de juahors, creu algú que son millors per els chavos que han costat.

Tot per el deport... dinés d'Antoni Grau Tomàs (Sant Jordi, 1953). ARXIU ÀNGEL PATIÑO

la plaça de Sant Jordi un cadafal faller al voltant de l'esport del futbol i es plasmava a la coberta del llibret, junt l'esbós, amb la següent versada:

«El fútbol i la cultura
fa temps que s'han divorciat,
i aquell es caricatura
de ductosa finalitat».

Així és com, des de fa dècades, l'esport rei ha esdevingut en un negoci que manté tot el seu espectacle i el vessant esportiu però que el baló roda –i els èxits arriben–, d'acord amb la quantitat de bitllets invertits. En aquell 1953, la falla dona mostra d'aquest aspecte:

«Oxígeno, trofeig i dinés,
formen com una trilogía
d'eixe joc d'oritge anglés
qu'es el fútbol de hui en dia».

I gastant dinés a chorros
se forma huí cada equipo
dels que mos lleven el hipo
i qu' el peguen en els morros.
Pues se firma cada ficha
a compás de pasodoble,
que després ix un sis doble
que s'aufega en la boticha».

Bernardo Sifre també incideix en la decadència de l'art i la cultura –«els artistes van de cap»–, i «tot s'ocupen del baló i ningú de la pintura».

Aquesta lluita entre l'art i el futbol també la troben en el cadafal *Tot per el deport... dinés*. I és que poques vegades el lema d'una falla ha sintetitzat magníficament la seua intenció crítica. Antoni Grau Tomàs plantava el 1953 a

L'explicació de Vicente Vidal Escorcía s'hi centra en allò que s'ha convertit el futbol i, com en l'anterior cadafal referenciat, relaciona aquest esport consolidat amb els diners, els quals són mostra ostentació i poder. En aquest cas, s'hi mostra l'escena dels fitxatges i com de satisfet s'hi queda qualsevol jugador «quan firma la seua fitja fentli al club un favor?». I és fàcil fer crítica del que cobra un jugador, «mes com la prima es normal, si es desitja guanyar, primer es cobra el jornal i després... per treballar». Altre aspecte que relaciona els diners i el futbol és la quiniela futbolística, «un divertit entreteniment que s'hacabat imposant» i on l'autor de l'explicació ens adverteix que «ací sols guanya dinés, qui del futbol es analfabeto».

CODA

Els darrers anys, en diversos treballs hem analitzat distintes temàtiques aparegudes als cadafals fallers. Hem pogut filtrar d'acord temàtiques basades en civilitzacions com ara la grega, la romana, la morisca o inclús de l'oest americà. També hem particularitzat les falles on s'hi feia crítica de la Fira o de l'apologia fallera. A la majoria, la discriminació de les temàtiques ha estat condicionada positivament per la pròpia construcció fallera en la qual s'entreveu gràficament aquesta així com pel lema proposat. Tot plegat, han estat temàtiques on la seua classificació ha estat un tasca relativament fàcil. En aquest treball hem tingut el handicap de recercar una temàtica bastant més complicada atès la seua naturalesa abstracta. No obstant, com passa habitualment, a l'estirar el fil s'han obert nous camins per on reconduir el tema gràcies a la figuració i representació d'aquest inconcret ego.

Els pecats capitals, amb la representació d'hidres i dimonis, han ajudat a esbrinar un poc més la temàtica. No obstant això, m'ha encisat la capacitat que tenim els valencians i valencianes per traduir certs aspectes abstractes que ens envolten. L'ego, l'egocentrisme, l'obsessió i ostentació pel poder tenen en l'imaginari col·lectiu valencià unes frases fetes i dites que ens fa entendre el significat d'aquestes definicions més pròpies de la psicologia. Mirar-se el melic, ser el rovell de l'ou, bufar en caldo gelat o, simplement, ser un bufó, per exemple, són expressions que ens clarifiquen millor el significat de distints egos.

I així és com els artistes fallers, a partir d'aquestes expressions, han conformat excel·lents lemes que han escenificat en els coronaments i escenes dels cadafals fallers per fer crítica de la sobrevaloració dels distints jos que han estat susceptibles de ser criticats.

BIBLIOGRAFIA

SÁNCHEZ I PÉREZ JOAQUIM (2014): *Quadern de falles Xàtiva 1865-2014*, Junta Local Fallera, Xàtiva.

TORTOSA I GARCIA, R. (2020): "El poder dels ninots, els ninots del poder", *El Verí del Foc*, núm. 14, AC Falla J. R. Jiménez, Xàtiva, pp. 26-45.

REVISTES I LLIBRETS DE FALLA

Xàtiva Fallera 1935
Falla Benlloch-Alexandre VI 2015
Falla Cid-Trinitat 1952
Falla de la plaça de l'Espanyoleto 1980 i 2007
Falla de la plaça del Mercat 1948 i 1984
Falla Murta-Maravall 1989
Falla del Raval 1977

Falla República Argentina 1975 i 2001
Falla de Sant Agustí 1934
Falla de la Plaça de Sant Jaume 1955
Falla de Sant Jordi 1953
Falla Selgas 1973 i 1997
Falla Tetuán-Sant Francesc 2005
Falla Verge del Carne 1981

Consultats a la Biblioteca Municipal de Xàtiva, Arxiu Municipal de Xàtiva, Arxiu de Rafa Tortosa i Arxiu de José Luis Lagardera.

58
59

El
Verí
del
Foc
16

El melic del món, molt més que una falla

Hernan Mir

Codirector i fundador de la revista CENDRA
i testimoni presencial de la història

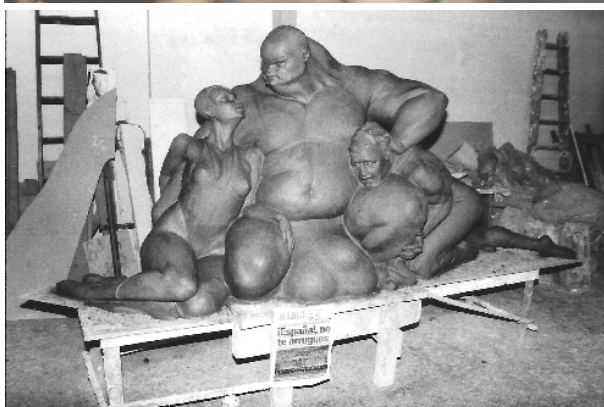
Na Jordana 1990. Veníem d'un èxit absolut amb una proposta de canvi estètic, estructural i d'espectacle amb la falla d'Agustín Villanueva *Ya somos europeos*. Una falla d'estructura horitzontal acompanyada d'alguns efectes "especials" i una cremà interactiva. Arribava el moment de tancar el cicle expansiu i global iniciat amb *El barri* en 1986. En la comissió, després de la decisió de parar, de no continuar de Villanueva, apostarem per la tornada de Miguel Santa-eulalia després de la seua decebedora experiència "empresarial" amb els parcs d'atraccions. D'acord amb ell, van proposar fer una volta més a la rosca del canvi i va nàixer *El Melic del món*. Un projecte totalment diferent on la verticalitat era l'eix fonamental de l'estructura del cadafal i on els ninots anaven a tindre una importància màxima. Una majestuosa pagoda, acompanyada d'un, no menys espectacular, edifici Chrysler sobre el qual rodaven els caps d'alguns famosos del cinema i la música nord americana, conformaven el cos central de la falla. En principi res de tot açò tenia res de diferent. Però la falla anava a ser molt més que això, començant per la dinàmica de construcció d'aquesta.

En aquella època, Mari, la dona de Miguel Santaeulalia, regentava una botiga de ceràmica en el carrer Salvador Giner, en els baixos de l'edifici modern més costaner a l'emplaçament de la falla. En un reduït espai, magatzem d'aquesta, Miguel comença a modelar, un per un, tots els ninots que conformaran la falla. Per primera vegada renuncia a la seua caricatura i utilitza un estil més hiperrealista sovint extret de models i fotografies naturals. Cada vegada que acaba amb un d'aquests ninots es realitza una fotografia acompanyada d'un diari del dia per tal de "certificar" l'originalitat del mateix en un moment en què les acusacions de fer servir refregits en especial s'havia estés com la pólvora. Així, ninots com el Johnny Weismuller o l'indígena amb un nano en un carret de compra ixen de les

fotografies d'una pel·lícula o d'un reportatge sobre Àfrica en *El País Semanal*.

Per altra banda, al taller de Joan Igualà al Molí de Campanar comencen a construir-se les estructures de fusteria que serien l'esquelet de la monumental pagoda. Allà es modelen en horitzontal les planxes de les cares i les teulades d'aquesta tenint en compte la necessària adaptació de les reproduccions a les diferents dimensions de cada pis. També es porten a cap models d'adorns (un cap de tigre) que serien el remat de les teulades amb els sostres de fusta. De seguida es comencen a fer les reproduccions necessàries d'aquests materials, alguns d'ells fets directament en escaiola.

Miguel es trasllada al taller de Campanar el temps necessari per a modelar els caps dels famosos: Woody, Groucho, Nicholson "Joker", Marylin, Bruce Willis, Michael Jackson, John Wayne, Tina Turner, Madonna... Al taller s'incorpora Miguel Santaaulalia Jr. que assumeix el compromís de dur endavant l'escena corresponent a Amèrica i en particular una Harley Davidson de la policia de Nova York i un Cadillac rosa, que muntaria peça a peça fetes amb fusta tornejada d'ex *professo*. Després d'uns mesos de modelatge "realista", Miguel recupera la seua línia caricaturesca i porta en-

davant alguns ninots extraordinaris: el recepcionista-armari, el papa Wojtyla, Karl Marx, la venus-Alfonso Guerra de l'Espill i el cupido Felipe Gonzalez o l'al·legoria d'Orient Occident amb un immens trio dominat pel lluitador de sumo japonés amb uns "atributs" híper

Procés de modelatge de les figures de la falla *El melic del món*. Per justificar l'originalitat dels ninots, els quals havien estat fets *ex professo* per a aquesta falla, s'hi fotografien amb un diari del dia per justificar la data d'elaboració. ARXIU HERNAN MIR

Procés del modelatge i acabat del grup Família Japonesa: Orient i Occident, ninot indultat de 1991, el qual pertanyia a la falla *El melic del món*. A una de les imatges s'hi pot vore la participació del pare de Miguel Santaaulalia, també artista faller.

ARXIU HERNAN MIR

desenvolupats. Així mateix, amb fulls de cartó, treneta, cola blanca i pasteta fa una demostració de mestria vestint en directe el grup del Samurai, la geisha i la xiqueta que portarà a l'exposició i que esdevindrà el ninot Indultat per votació popular.

La construcció de la pagoda suposava un greu problema d'espai i es va buscar una solució. Es duria a terme en una nau pràcticament abandonada i en condicions molt precàries (amb la coberta en mal estat, amb el pis de terra i completament oberta en el seu interior). Era l'antic garatge Beltran en el carrer Guillem de Castro 148, a poc més de cent metres de l'emplaçament definitiu i que habitualment llogava Menosi per emmagatzemar peces acabades de les falles que ell transportava. Allà es traslladen durant els mesos de més fred, el tio Voro, pare de Miguel, i Mari, i comencen a fer hores i hores per tal de completar cada un dels pisos de la pagoda, fins a sis més la planta baixa.

La comissió, per la seua part, comença a organitzar el que serà un espectacle total en la visita de la falla. Treballen amb José Acosta de l'empresa Pasarela per a il·luminar la falla d'una manera teatral com ja s'havia fet l'any anterior amb un parell de canons traçadors que il·luminaven el cel. En aquesta ocasió un d'aquests canons s'instal·larà a l'interior de l'edifici Chrysler per a rebotar sobre un prisma d'espills que rodava i il·luminar així als espectadors que envoltaven la falla. Un sistema de so amenitzaria la visita interior i s'aprofitaria per a l'espectacle de so i llum que cada quinze minuts es faria des de la posta de sol fins a l'amanéixer. Aquest espectacle audiovisual comptaria amb

una peça musical original composta per Marcos R. Conde. Si tot açò no fora suficient, en l'entrada de la pagoda s'instal·laria una pantalla de projecció en la qual es veuria un vídeo muntat pels fallers sobre la mateixa falla i, al costat contrari, una acolorida màquina d'engrenatges no pararia de rodar gràcies a la perícia del mestre del moviment en les falles, Rafael Gallent.

Ja ens trobàvem en 1991 i tot es va accelerar per poder arribar a temps a la plantà. Quan falten una setmana, poc més o menys, un nodrit grup de falleres i fallers de Na Jordana acudia una nit al taller de Campanar per tal d'apegar, un per un, els "espills" que conformaven les finestres del colossal edifici Chrysler. A poc a poc la nau de Guillem de Castro s'anava omplint de peces i més peces pintades, embolicades de plàstic i acabades.

I arribà la plantà. L'activitat al voltant de la plaça del Portal Nou era frenètica. Des de l'obra de Salvador Giner eixien les peces retocades i acabades. Des de Campanar arribaven el Chrysler i els caps. Des de Guillem de Castro es transportaven a mà sobre una plataforma els pisos de la pagoda, el Cadillac i la Harley. La grua anava encaixant un per un els pisos de la pagoda, erigint la falla més alta mai plantada. Tant és així que va ser l'única que en eixir de l'estació del pont de fusta es divisava per damunt del convent de Sant Josep i les finques circumdants. Pujant pel seu interior la sensació de vertigen era brutal en arribar només al quart pis i quan encara quedaven dos més el pinacol que tenia més de 8 metres. Els tècnics de *Pasarela* estenien el cablejat de so i llum arreu la plaça. Els fallers ajudaven en allò que podien:

Escena mítica de la falla *El melic del món*, amb el Papa Juan Pablo II i Carles Marx jugant a l'Estratego. ARXIU MANOLO SANCHIS

apegar adhesius en els prototipus de Cadillac i Harley, tancar els baixos amb la sorra i el gasó, traslladar i transportar, etc. Van ser dies intensos i tota una nit de treball que va cloure amb els primers raigs de sol de la matinada del setze de març.

El melic del món lluí esplendorosa-ment durant quatre dies sent la falla més visitada al seu interior (i segurament exterior) fins a aquell moment. Les hores d'espectacle anunciades per tota València amb un cartell fet per José Butragueño, que també es va publicar a la premsa escrita, la Plaça del Portal Nou i els carrers de Guillem de Castro, Blanqueries i Salvador Giner s'omplien de gom a gom. Els aplaudiments corals de tot el públic en acabar

l'espectacle audiovisual aborronava la pell dels fallers de Na Jordana que havien apostat per fer un canvi, per oferir altra cosa al que estàvem acostumats.

Després, un grup "menor" va decidir que aquell any el primer premi de totes les categories "convenia" que travessara el riu i li'l donaren a una obra menor, que passarà a la història per haver guanyat però no per ser millor. Mentre *El melic del món* romandrà en la memòria de molts com una experiència increïble i una falla mítica que fou, perquè, al cap i a la fi, fou "molt més que una falla".

Vista de la falla *El melic del món*, corresponent a la part de la reproducció de l'edifici Chrysler i els caps dels actors, actrius i músics més famosos de nord americà. ARXIU MANOLO SANCHIS

Part de darrere de la falla *El melic del món*, amb la famosa pagoda. ARXIU MANOLO SANCHIS

66
67

El
Verí
del
Foc
16

L'ego dels artistes fallers: guanyar el primer premi

Joan Castelló Lli

Periodista i membre de l'Associació d'Estudis Fallers (ADEF)

Les falles han lluitat des del minut u de la seua existència per fer front no sols al poder polític sinó també a l'econòmic. Han hagut de lliurar una dura batalla contra la censura i contra tots aquells que han volgut domesticar-les, perquè la sàtira mai ha sigut ben rebuda pels que manen, i en els casos en què ha sigut lloada pel polític de torn és perquè s'havia convertit en adulació.

Artistes i comissions han hagut de lliurar mil batalles, amb les úniques armes de l'enginy i la decisió personal, per a fer front als controls establerts per governs autoritaris, dictadures militars i fins i tot per governs democràtics, que han utilitzat indistintament la sanció o la subvenció com a mecanisme per a evitar crítiques cap a la seua labor o per a comerciejar-se les simpaties de les comissions.

A més de lliurar una batalla sense quarter en defensa de l'enginy i la sàtira, els artistes fallers han protagonitzat una altra batalla per a guanyar o consolidar un prestigi dins de la professió: aconseguir el primer premi en la secció en la qual competeixen, i sobretot en l'Especial, que és l'espill en el qual es miren tots els grans artistes.

En la secció Especial de València, creada en 1942, els artistes amb l'ego més satisfet, entés com la satisfacció per aconseguir el palet de la glòria, han sigut Regino Mas, amb 13 primers premis; Pedro Santaaulalia Serrán amb 8; Salvador Debón i Julio Monterrubio amb 6; Vicente Agulleiro i Pere Baenas amb 5, i Miguel Santaaulalia Núñez i Julián Puche amb quatre.

En la secció Primera A, que va entrar en funcionament en 1968, el rei de l'ego ha sigut José Puche, amb 8 primers premis. Li segueixen Francisco Mesado i Manuel Algarra amb 6 i amb tres Vicente Agulleiro, Miguel Santaaulalia Serrán i Vicente Llácer amb tres.

Lluita lliure de Regino Mas (Plaça del Mercat, 1948).
ARXIU GREMI ARTESÀ D'ARTISTES FALLERS DE VALÈNCIA

En Primera B, creada també en 1968, la palma se l'emporta Vicente Llàcer amb 7 primers premis. A continuació hi ha un triple empat entre Julián Puche, Miguel Santaaulalia i José Vicente Andrés Sánchez amb tres primers premis cadascun.

L'ego comença a créixer amb el primer premi obtingut en cada carrera professional. Per això citarem ací les primeres falles llorejades de cada artista.

En secció Especial, les falles que han marcada l'entrada a la glòria del seu artista han sigut: *La música*, de Regino Mas (Barques-Pascual i Genís, 1942); *Desitjos, només en Nadal?*, de Pedro

Santaaulalia Serrán (Sueca-Literat Azorín, 2002); *La lluita per la vida*, de Salvador Debón (Visitació-Oriola, 1959); *Caceres*, de Julio Monterrubio (Plaça del Pilar, 1992); *Els jocs*, de Vicente Agulleiro (Na Jordana, 1980); *Escàndol*, de Pere Baenas (Plaça del Pilar, 2014); *És xopà fins la moma*, de Julián Puche (Na Jordana, 1965) i *El barri*, de Miguel Santaaulalia Núñez (Na Jordana, 1986).

En Primera A, les falles que van despertar l'ego dels artistes han sigut: *Carta a París*, de José Puche Hernández (Sant Vicent-Falangista Esteve, 1973); *Ecologia*, de Francisco Mesado (Almirall Cadarso-Comte d'Altea, 1988); *La diversió dels déus*, de Manuel Algarra Salinas (Ramiro de Maeztu-Humanista Furió, 2003); *La sort i la fortuna*, de Vicente Agulleiro (Sapadors-Vicente Lleó, 1977); *Tempus*

fugit, de Miguel Santaaulalia Serrán (Duc de Gaeta, 2010); i *No estem per a contes*, de Vicente Llàcer Rodrigo (Maestro Gozalbo-Conde d'Altea, 2012).

En Primera B, falles que van encoratjar l'ego dels artistes van ser: *Fartaes*, de Vicente Llàcer (Maestro Gozalbo-Conde d'Altea, 2008); *Alegre primavera*, de Miguel Santaaulalia Núñez (Avinguda Burjassot-Carretera de Paterna, 1972); *Burrocracia*, de Julián Puche (Bisbe Amigó-Conca, 1976); i *La lluita pel poder*, de José Vicente Andrés Sánchez (Bisbe Amigó-Cuenca, 1987).

Si parlem de falles infantils, l'artista amb un major ego és, sense dubte,

Desitjos, només en Nadal? de Pedro Santaaulalia Serrán (Sueca-Literat Azorín, 2002). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

Pinzellades valencianes de Juan Canet (Infantil d'Espartero-Ramón y Cajal, 1981). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

Juan Canet Bonora, amb 27 primers premis des de 1973 a 2011. D'ells, 12 en secció Especial, repartits entre Espartero-Ramón i Cajal (10 primers premis, d'ells nou consecutius entre 1978 i 1986, ambdós inclosos) i dos en Na Jordana (1989 i 1990). Cal destacar també un primer premi en la secció A1 (Burjassot-Carretera Paterna, 1975) y un altre en la secció Primera (Humanista Mariner-Manuel Simó, 1981). Els altres tretze repartits en diferents seccions i comissions com Fèlix Pizcueta-Ciril Amorós, Nador-Miraculosa, Blanqueries, Arxiduc Carles-Xiva, Ribera-Convent de Santa Clara, Cervantes-Pare Jofré i els dos últims primers premis guanyats amb la comissió Carrera de Malilla-Enginyer J. Benlloch en 1997 i 2001.

MIL BATALLAS PER ENTONTIZAR L'EGO

Però, en quin context han tingut que lluitar els artistes per aconseguir el preat palet amb el número 1. El que expliquem en aquest estudi és la història d'algunes de les batalles que han hagut de lliurar les falles perquè la sàtira no desapareguera dels cadafals.

Pas a las Arts de Carmelo Roca Rovir (Plaça del Dr. Collado, 1911). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

L'essència mateixa de les falles, la seua raó d'existir, és la sàtira, la crítica mordaç feta amb humor i sornegueria, com van fixar de forma palpable els grups de veïns que, al llarg del segle XIX (i molt probablement, també abans), van plantar falles a la ciutat de València i també a la de Xàtiva, una tradició que després va anar estenent-se per altres poblacions de la província.

En el cap i casal, les autoritats (municipal i governativa, segons casos i èpoques) es van emprar a fons des d'un primer moment per a posar traves i límits a la crítica social i política, a la qual les falles del dinou van donar carta de naturalesa.

Ja en el segle XIX, l'Ajuntament de València va crear un arbitri que tenia

que ser pagat per a les falles per l'ocupació d'un espai públic, el carrer. En un primer moment va ser de 15 pessetes en 1881 (es plantaren 11 falles a la ciutat de València), però prompte va anar multiplicant-se i va ser de 30 pessetes el 1882 (es plantaren nou falles) i de 60 pessetes el 1985 (sols es plantà una falla, a extra-murs, en el carrer Cervantes).

Una primera lluita es va plantejar el 1884 (eixe any sols es plantaren quatre falles a la ciutat). L'enginy faller va idear una estratagema per a sortejar la llei i no pagar este impost: els veïns col·locaren la falla damunt d'un carro (paregut a una Roca del Corpus) i a continuació començaren a donar voltes pel barri. Al no estar instal·lat el cadafal en un lloc fixe, no pagaren l'arbitri.

Esta falla té... molta tela! de Julio Monterrubio (Nou Campanar, 2009). FOTO CANDREU

Una espontània rebel·lió es va consumir l'any següent: el 1886 no es va plantar cap falla a la ciutat de València com a protesta per considerar excessiu l'impost de 60 pessetes per poder plantar el cadafal que ja havia imposat el consistori un any abans. Va ser una vaga festiva en tota regla i, com a conseqüència, a l'any següent, l'Ajuntament es va veure obligat a reduir l'arbitri a 10 pessetes per a que la tradició tornara als carrers de la ciutat.

EL SEGLE XX

La llibertat viscuda durant la II República va quedar anul·lada, a partir de 1940, per la dictadura franquista. A partir de 1940, el Comité Central Faller (nascut al final dels anys 20 i que tenia

autonomia pròpia) es va transformar en la Junta Central Fallera (JCF), un organisme vertical i controlat per el nou règim, que imposà un ferri control de les comissions i dels artistes (mitjançant la censura prèvia del esbossos).

Els artesans fallers que no s'havien exiliat, foren inhabilitats (Soriano Izquierdo) o postergats llarg temps dels primers premis (Modesto González, Vicent Pallardó...). Altres no tingueren inconvenient en renunciar als seus propis plantejaments republicans d'anys enrere, com Regino Mas, que, malgrat haver segut condemnat el 1940 en un consell de guerra per auxili a la rebel·lió, es va convertir en els anys següents en el referent d'èsta nova època amb una llarga trajectòria

La batalla comercial de Regino Mas (Plaça del Mercat, 1949). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

de premis, i en el primer Mestre Major del Gremi d'Artistes fallers (Sanchis Ambrós, 1999: 57).

Amb l'arribada de la democràcia (1977), les falles es veren immerses en la Batalla de València. Lluitaren per la defensa dels símbols i la llengua des de posicions políticament conservadores i lingüísticament secessionistes.

En els primers anys del tercer mil·lenari, l'Ajuntament de València, governat pel PP, va iniciar una nova batalla per tal de guanyar-se la voluntat i la confiança del món faller: en l'exercici

2000-2001 va instaurar una subvenció a les falles del 25% del cost declarat del monument, en un moment en que les comissions iniciaven una desesperada carrera a favor de la monumentalitat, amb pressupostos tan desbaratats que inclòs aplegaren al milió d'euros (Nou Campanar, 2009).

En novembre de 2016, l'ego de les falles van arribar el cim mai somiat, amb la declaració de les falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat, per part de la Unesco. Pareixia que aquesta distinció satisfaria totes les aspiracions d'uns sectors (especialment

La lluita per la vida de Salvador Debón (Visitació-Oriola, 1959). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

els dels artistes fallers i la pirotècnia) que albiraven ja els primers símptomes de crisi i que la pandèmia de la covid va confirmar definitivament. Definitivament, el manà de la declaració de Patrimoni Immaterial no va suposar l'entrada de majors subvencions per a la festa.

FALLES QUE HAN LLUITAT PER L'EGO

Fins ací hem fet una breu cronologia de les batalles genèriques que han lliurat les falles al llarg de la història. Ara relatarem alguns dels cadafals més destacats que, en la ciutat de València, han parlat de lluites.

Començarem amb *La batalla comercial* (Plaça del Mercat, 1949), una falla amb la qual la comissió obtenia el seu setè premi consecutiu en la llavors recentment creada secció Especial (va nàixer

a penes feia set anys, el 1942). El seu autor va ser Regino Mas, l'artista més guardonat de les dècades trenta, quaranta i cinquanta. El cadafal representava un galió de tres pals que, amb el nom de "*La bien pagá*", lluitava per no naufragar en plena tempesta. Esta falla es va convertir en un símil de la capacitat o lluita ciutadana per sobreviure davant els embats de la carestia, els que defraudaven en el pes i els que es dedicaven a l'estraperlo (Sanchis Ambrós, 1999: 86-87).

De la dècada dels 50 hem seleccionat *La lluita per la vida* (Visitació-Oriola, 1959). En ella, Salvador Debón va plasmar l'enfrontament de l'home prehistòric contra les feres (un lleó i un tigre) de les mil dificultats de la vida: les lletres de les compres a terminis, la lluita dels artistes fallers per obtenir el primer premi o la lluita de la criada per no fer res....

Les invasions de Julián Puche (Convent de Jerusalem, 1969). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

Una de les comissions més bel·ligerants de la dècada dels seixanta va ser Convent de Jerusalem-Matemàtic Marzal, amb dues falles dedicades als duels realitzades per dos dels grans mestres de moment: *Els tornejos*, de Vicente Luna (1961) i *Les invasions*, de Julián Puche (1969). En la primera d'elles, un casc romà servia de suport a dos cavallers que competien en una justa medieval per a poder sobreviure a les múltiples complicacions que es presentaven en la vida. En *Les invasions*, el mestre Puche va representar el bust

d'un feroç viking, en el casc del qual cavalcaven els tres genets que, al llarg de la història, havien conquistat el nostre territori o ho anaven fer en un futur més o menys pròxim. El primer d'ells, era un soldat romà, el segon era una amazona ieie i el tercer un genet interplanetari.

En la dècada dels setanta, José Pascual Ibáñez i Alfredo Ruiz van presentar dues formes ben diferents de plasmar les lluites en un mateix emplaçament. Pepet va realitzar *Les conquestes* (Pla-

Fes l'amor i no la guerra d'Alfredo Ruiz (Plaça del Pilar, 1975). ARXIU FALLA PLAÇA DEL PILAR

ça del Pilar, 1971), un projecte en el qual un don Juan Tenorio convertit en espadatxí realitzava conquestes econòmiques sabrejant a tot el món. Alfredo Ruiz va plantejar un pacifisme aigualit en *Fes l'amor i no la guerra* (Plaça del Pilar, 1975).

La component guerrera va estar també molt present en els anys vuitanta i va ser la comissió de la Plaça de la Mercè la que més es va prodigar en aquesta temàtica: en 1980 va ser Daniel López qui va presentar un projecte amb el lema *Les nostres lluites*, dedicat a l'enfrontament polític en els primers anys de democràcia després de la dictadura franquista. Sobre un escut guerrer, dos gladiadors (que representaven als

Les batalles de Vicente Agulleiro (Na Jordana, 1981). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

partits UCD i PSOE) intentaven reduir al bou brau (Espanya).

Ja en la recta final de la dècada va ser Santiago Soro Capella qui va llançar la proposta *Històries de guerra i pau* (Plaça de la Mercè, 1988): el drac de la guerra tractava de destruir la columna de la vida, sobre la qual es mantenia, en fràgil equilibri, el carro de Diana sostenint la coloma de la pau. Un any després José Vicente Andrés va fer una nova aproximació al món dels conflictes internacionals. La seua falla, *Les noves conquestes* (Mercè, 1989), presentava al déu Mart cavalcant a lloms d'un Pegàs alat, estenent la seua negativa influència sobre la política internacional.

No obstant açò, una de les més recordades va ser sens dubte *Les batalles* (Na Jordana, 1981), de Vicente Agulleiro: una feroç hidra de tres caps, assentada sobre un casc guerrer medieval, la que s'enfrontava als tres grans poders internacionals: el capital, el poder armamentista i l'energia (Pere Borrego Pitarch, 2003: 131).

ELS INICIS DE L'EGO DE MONTERRUBIO

Una curiositat és la falla titulada *Un per a tots, tots para un* (Convent de Jerusalem, 1985), amb la qual Julio Monterrubio va aconseguir la seua millor classificació (segon premi de secció i segon d'Enginy i Gràcia) en el seu cicle iniciàtic en la secció Especial de València. En aquest mateix emplaçament va realitzar *El dia abans* (Convent de Jerusalem, 1986), una paròdia de la carrera armamentista, amb Ronald Reagan (president d'Estats Units) i Mijail Gorbtxov (secretari general del Partit Comunista de la Unió Soviètica) asseguts damunt d'un diplodocus i un stegosaurus enfrontats, a punt de fer esclatar el volcà d'una guerra amb míssils de llarg abast com a armes mortífers.

En la segona meitat de la dècada dels vuitanta, Francisco Mesado va utilitzar un heroi de la revolta valenciana contra l'exèrcit napoleònic durant la guerra de la Independència com a rematada d'una de les seues falles. Vicente Domènech, conegut com *El Palleter*,

Un per a tots, tots para un de Julio Monterrubio (Convent de Jerusalem, 1985). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

va ser el primer home a alçar-se a València contra les hosts invasores. Una reproducció d'aquesta figura, prenent com a referència l'escultura d'Emilio Calandín, era la que presidia la falla *Homes valencians* (Bailén-Xàtiva, *la Ferroviària*, 1987).

A més d'alguna ja citada anteriorment, en la dècada dels noranta cal destacar també altres falles dissenyades per a mantenir una batalla campal contra l'enemic comú: les falles blanques, aquelles que s'allunyaven de tota crítica i, per no tenir, no tenien ni l'espurna de la gràcia.

Els amos d'Europa de Pedro Santaaulalia (Arxiduc Carlos-Chiva, 1997).
ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

Entre les propostes amb major munició podem citar *Els amos d'Europa*, de Pedro Santaaulalia (Arxiduc Carlos-Chiva, 1997), amb els busts de tres grans estratèges de la guerra: Napoleó, Bismark i Enrique VIII, personatges tots ells que van asseure les bases perquè els seus països (França, Alemanya i el Regne de la Gran Bretanya) es convertiren en les potències hegemòniques a Europa no solament en segles passats, sinó també en el segle XX. Espanya seguia sent, abans i ara, un peó d'infanteria (obedient i sense a

penes capacitat de decisió) en el tauler en el qual es dissenyen les grans polítiques internacionals.

L'EGO PER DAMUNT DE LES FALLES APOLOGÈTIQUES

Amb el segle XXI va seguir el posicionament de les comissions per superar el concepte de falles apologètiques per un altre que prevalguera la crítica a través d'un guió més o menys contundent i mordaç. En la primera dècada del tercer mil·lenni, les guerres

La batalla dels Colors de Vicent Martínez Aparici (Malva-Rosa-Ponz-Cavite, 2010). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

falleres es van plantejar a través de l'ordinador, del suro blanc i de l'altura dels monuments, a la calor d'uns pressupostos alcistes que no tenien límit... fins que va esclatar la bombolla immobiliària.

Manuel Algarra ens va oferir la seua particular visió en *Estan bojos aquests romans* (Almirall Cadarso, 2006), amb un grup de legionaris disposats a entrar en combat per a mantenir viva la guerra de l'aigua, canviar la llei d'educació cada legislatura o intentar eradicar el terrorisme.

A cavall de les dues primeres dècades del segle XXI cal situar una de les millors (i més compromeses) falles dels últims decennis en secció Espe-

cial. Amb un volum reduït, *La batalla dels Colors* (Malva-rosa-Ponz-Cavite, 2010) va plasmar la realitat cruenta i violenta de la guerra en uns tons grisos quasi negre, però la va esguitar de colors per a destacar la valentia dels qui han defensat posicions no bel·ligerants o pacifistes.

Amb disseny de Carlos Corredera i execució de Vicent Martínez Aparici, la falla es va convertir en un al·legat antibel·licista, amb la pretensió que triomfara la innocència, l'esperança i la pau sobre la confrontació armada, doncs no existeix "cap motiu pel qual matar o morir". Per a açò, les taques de color que llançaven les fades i els mags intentaven contrarestar l'agressivitat dels diversos combats.

Odissea del grup creatiu Ítaca (Na Jornada, 2013).
ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

En els últims anys també han aparegut més batalles campals, algunes d'elles datades a l'antiguitat. La més destacada ha sigut *Odissea*, del grup creatiu Ítaca¹ (Na Jordana, 2013). Una reproducció del Cavall de Troia (realitzada en vareta) es convertia així en símbol de la victòria d'Odisseu/Ulisses contra els troians, i servia de base per a explicar, en clau actual, els episodis heroics que va haver de passar el protagonista per a tornar a la seua terra, Ítaca, en un viatge de tornada de deu anys.

En qualsevol guerra o batalla, el que importa és la victòria final. I com a

exemple citarem la falla *Cultura 98*, de José Martínez Mollà (Plaça de l'Ajuntament, 1998), amb la impressionant reproducció de l'escultura la Victòria de Samotràcia (20 metres d'alçària), amb la qual es representava el domini dels vencedors sobre els vençuts: la victòria de les autonomies històriques sobre la resta de regions, la dels clubs grans del futbol sobre l'esquifit València CF i la de la televisió brossa sobre la de continguts culturals (Quilis Ródenas, 2000: 114).

Tanquem aquest repàs a les falles bel·ligerants amb *Vae Victis* (*Ai dels*

¹ El grup creatiu Ítaca estava format per Ramón Pla, Joan S. Blanch, Manolo García, Javier Álvarez Sala-Salinas, Javier Penadés, José Vicente Llopis, Jesús I. Catalá, Vicent Borrego i Pere Borrego.

Eufòria d'Anna Ruiz Sospedra (Lepanto-Guillem de Castro, 2021). ARXIU JOAN CASTELLÓ LLI

vençuts), de Francisco Giner Núñez (Exposició 2015), una proposta en la qual quedava palesa la impotència del vençut davant el vencedor, o el que és el mateix: la història l'escriuen sempre els del bàndol vencedor i no sempre és tot lo objectiva que haguera de ser.

I ARA QUÈ?

En el passat hi ha hagut artistes que no s'han resignat a les imposicions de la censura ni a les prohibicions del poder polític del moment i van donar mostra d'imaginació i enginy per a seguir explicant els abusos i malifetes dels personatges públics. En l'actualitat, també hi ha artistes i comissions que, malgrat els molts revessos patits en les seues carns, han decidit prosseguir la

seua particular guerra sense fi contra el *star system* faller i seguir lluitant per mantindre viva l'essència de les falles: eixe humor àcid i incòmode que afegix interès i fa atractiva la història que explica la falla. No són tots, però hi ha una significativa representació d'artistes que perseveren en este camí ple de obstacles. Solament falta que condisca l'exemple.

BIBLIOGRAFIA

ARIÑO VILLARROYA, ANTONIO (dir) (1990): *Historia de las fallas*, València, Levante-El Mercantil Valenciano.

– (1993): *Los escultores del fuego*. València, Diputació de València.

BORREGO PITARCH, PERE (dir) (2003): *Na Jordana 50 anys*. Valencia, Llibret Falla Na Jordana

CASTELLÓ LLI, JOAN MIR, HERNÁN I SANCHIS, MANUEL (2003): *Santaeulalia: la firma*, València, Albatros

CASTELLÓ LLI, JOAN (1996): *Història de les Falles de Cullera*. Cullera, Ajuntament de Cullera.

– (2007): *500 falles Especials*. Valencia, Llibret de la Falla Joan d'Aguiló-Gaspar Aguilar.

HERNÁNDEZ MARTÍ, GIL MANUEL ET AL. (2002): *Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller*. Volum I (1934-1962), València, Ajuntament de València

– (2003): *Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller*. Volum II (1963-1981), València, Ajuntament de València

– (2005): *Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller*. Volum III (1982-2004), València, Ajuntament de València

QUILIS RÓDENAS, JOAN (dir): *Martínez Mollà, escultor de falles*. Xàtiva, Junta Local Fallera de Xàtiva.

SANCHIS AMBRÓS, MANUEL: *Regino Mas, historia de una época*. Valencia, Diputación de Valencia-Gremio de Artistas Falleros.

SOLER I GODES, ENRIC (2000): *Les Falles. 1849-1936*, València, Albatros

SOLER I GODES, ENRIC (2001): *Les Falles. 1940-2000*, València, Albatros

EL TURISTA FALLERO DIGITAL (1942-2012), Valencia, Bayarri Comunicació

82
83

El
Verí
del
Foc
16

Viure i estar en un moment

Ivan Esbrí Andrés

Associació d'Estudis Fallers

Ningú en la seua vida pot dir que no ha tingut un moment en el qual s'ha sentit important i el seu ego ha crescut de forma exponencial. Els quinze minuts de fama que citava Andy Warhol.

Un servidor, dirigint-me al lector i lectora, va experimentar tal sensació ara fa tot just tres anys en aquells dies que assistíem al fet històric –tot i que no inèdit¹– de la suspensió de la Festa de les Falles i Magdalena, davant el progrés de la pandèmia de la COVID-19 la vespra dels seus dies grans, un 10 de març per la nit en concret, en tant que pel meu treball vaig estar fent seguiment de la preservació de les falles² en les instal·lacions de Fira de València i la Marina del Port al llarg de setmanes.

Abans però de continuar, he de puntualitzar que la crònica del què va de març de 2020 fins a passat tot un any i mig amb les Falles de Setembre de 2021, ho vaig transmetre des de "l'anonimat" de ser empleat del Gremi Artesà d'Artistes Fallers de València amb la funció de la seua comunicació i gestió de xarxes so-

1 Les altres suspensions: 1937-1939, Guerra Civil; 2004, dol oficial atemptats 11-M Madrid (tres dies); València, 1886 pujada impost municipal per plantar falla, 1896 Guerra Cuba; Borriana, 1946 gelada; Torrent, 1958-1968 prohibició aldarulls Falles 1957; Alzira, 1957 gelada, 1983 Pantanà Tous, 1988 riuada; Sagunt, 1984 tancament Alts Forns.

2 El terme "falles preservades" va ser generalitzat des de les RRSS del Gremi d'Artistes Fallers. La idea de "preservació" està presa de l'àmbit ferroviari en tant que quan una locomotora o vagó causa baixa activa del parc mòbil, declinant un desballestament que supose la seua pèrdua, este es preserva de cara a que una institució, museu o associació el restaure i ja conserve.

cials i, per tant, la certa vocació de servei al públic que em pertocà fer per a mostrar tot el període de les falles preservades especialment i la voluntat de compartir unes imatges i fets històrics, impactants i surrealistes, donat l'interés general i que amb la mateixa motivació refresque i expose ara.

La trama associativa, industrial i creativa que engloba les Falles –comissions, pirotècnia, música, indumentària, orfebreria, floristeria– del mateix mode que la vida, es va paralitzar per causa de la progressió de la COVID-19 i les mesures sanitàries excepcionals decretades, incompatibles amb qualsevol activitat de masses com per exemple les festes, sent les Falles i la Magdalena de Castelló les primeres afectades, amb el perjudici que suposa per als sectors implicats esmenats. Però, tota l'atenció mediàtica i principal preocupació en les primeres hores de la suspensió, van ser les mateixes falles, moltes en el carrer amb la plantà avançada, i què fer amb elles.

El dimecres 11 de març, el Gremi d'Artistes Fallers es posicionava en un comunicat que es resumia en parar l'activitat de plantà eixa jornada i reprendre el 12, dijous amb una plantà resolutiva: açò és fer acopi de volums per a una cremà en dies següents. Si bé, les successives reunions amb institucions –Ajuntament de València, Generalitat Valenciana i agents festius: Junta Central Fallera, Interagrupació de Falles, federacions Falles Especial, Primera A, Enginy i Gràcia, I+E–, com-

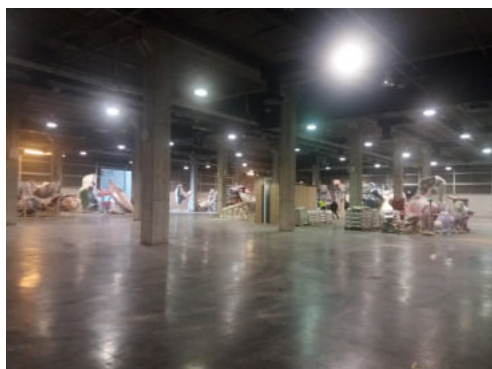
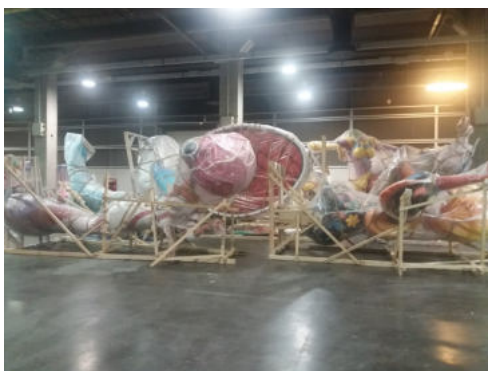
portaren l'alineació amb la voluntat de celebrar les falles en juliol –que no va ser–, i per tant, recuperar els cadafals del carrer.

En 24 hores el Gremi convocà a els seus membres –vora 200 assistents– en la Nau els Tallers de Ciutat de l'Artista Faller per a exposar i definir entre tots d'acord prioritats un pla inèdit de reversió del muntatge de les falles, "la desplantà", i la seua preservació, a fer efectiu d'immediat davant el confinament que es decretava el dissabte 14 a les 00 hores.

Una part retornà als tallers; però un gruix dels monuments fallers van haver de portar-se a espais habilitats, per a quedar sota custòdia, qual tresors nacionals davant una catarsi, fins que les circumstàncies permeteren les celebracions, en un desplegament logístic extraordinari coordinat per l'Ajuntament de València i l'empresa Tragsa, que tingué com a destí, en el cas de les falles del Cap i Casal, la Fira de Mostres i la Marina³. Foren quatre les fases d'estos transports especials: març, maig (este centrat sobretot en els ninots de l'Exposició), setembre i desembre, amb el resultat de vora 230 falles i ninots preservats.

Valga recordar que quatre falles no pogueren revertir la seua plantà per la complexitat de les seues estructures principals (cos central i coronament): Regne de València-Duc de Calàbria, Na Jordana, Cuba-Literat Azorín i la Folla Municipal. Amb l'acord de les auto-

3 També preservaren falles en magatzems: Alacant (Ciutat de la Llum), Alcàsser, Alfafar, Alzira, Benetússer, Benicarló, Borriana, Cullera, Dénia, Massanassa, Moncada, Oliva, Païporta, Sueca, Torrent i Xàtiva.

Falles preservades en la Fira de Mostres de València, març 2020. ARXIU GREMI ARTISTES FALLERES VLC.

ritats, comissions i dels artistes Sergio Musoles, Mario Gual, Vicent Martínez Aparici, José Ramón Espuig i Manu Martín les falles foren incinerades la matinada del 16 al 17 de març “a porta tancada”. Si bé la falla de Musoles i Regne es cremà en acte vandàlic.

A partir d'eixe moment, les falles van quedar vora 520 dies preservades en els magnes pavellons 3 i 4 de la Fira, espais versemblants a un búnquer sota una muntanya on no hi havia més color que el gris del formigó, la tènue llum de sofit i el bronzit dels aparells de climatització. Era fortament colpidora la imatge dels ninots i volums embolicats i distribuïts en aquell espai i ambient sense saber del seu futur. Ni cal dir que quan els esdeveniments tant de la Fira com de la Marina començaren a reactivar-se però les Festa de les Falles vivia un *sine die* i mentre als tallers s'estaven fent nous monuments per a mantindre seguida, sempre va estar la remor d'una “solució 0” que passava per cremar tot el què estava preservat en una campa militar (Bétera, Marines), ja que les ex-falles 2020 es donaven per amortitzades, desfasades i moles-tes als llocs de custòdia.

El company Alejandro Largarda citava al professor Antonio Ariño en eixos dies en els seus perfils socials quan este parlava de la festa com a eina per a estructurar el temps i la societat. Lagarda exposava que la suspensió de tot festeig popular en 2020 havia anul·lat eixa coordinada social, identitària i associativa amb la qual perioditzem els cicles propis i col·lectius, a banda del xoc emocional produït per la mateixa cancel·lació, que a cadascú va sentir en major o menor grau emoci-

onal. En el cas del món faller l'afecció abastava les vessants econòmica, física i psicològica-emocional.

De fet, l'avenc, el cansament i pesar va afectar també molt a la Directiva Gremial, en especial a José Ramón Espuig, Mestre Major des de 2013, i el seu Secretari General Ximo Esteve. El tres de novembre de 2020 Espuig prenia la decisió inamovible de posar fi a la seua etapa en l'Assemblea General Extraordinària del Gremi i l'avanç de les eleccions a Mestre Major de maig al huit de gener de 2021. Paco Pellicer Brell i Vicente Julián García Pastor es presentaren com a candidats a prendre el relleu. El resultat electoral del 8-G va ser molt ajustat, formalitzant-se una unió entre candidatures amb Paco Pellicer com a nou Mestre Major.

Després de tot l'episodi convuls de 2020, 2021 va transcórrer amb un nou març sense Falles però amb la millora de la corba epidèmica, el programa de vacunes de la població i les mesures sanitàries. Un clima que brindà l'oportunitat històrica de convocar les Falles entre setembre i octubre, d'acord a la disponibilitat de dates en les poblacions.

Amb este fet, es va procedir a la logística de retorn dels monuments preservats als carrers, en una imatge “d'operació eixida” nova per la posteritat que marcava el reinici del cicle festiu, el qual no acabaria de tancar-se al 100% fins ja unes Falles dintre d'una “normalitat” el passat març de 2022.

Número 15 – març 2022

COVID 19 I LA SUSPENSIÓ DE LES FALLES

*F DE FESTA, FLAMA, FOC, FUM,
FALLES*

Falles a Xàtiva que no es plantaren

Joan Quilis Ródenas

Les falles de Xàtiva a la vora de la guerra (1936 i 1940-1942)

Rafa Tortosa Garcia

Anys fallers sense falles

Javier Mozas Hernando

Les falles suspeses de 1937

Ramon Estelles Feliu

2020: Falles impossibles

Joan Castelló Lli

Desplantà i incineració de les falles de 2020. Els fets d'un malson

Juanjo Medina Bonilla

Des de la cadira elèctrica

Manuel Sanchis Ambrós

Falles 2020-2021: Crònica d'una incertesa

Jose Luis Lagardera Ventura

No hi ha falles sense Almela

Ivan Esbrí Andrés

